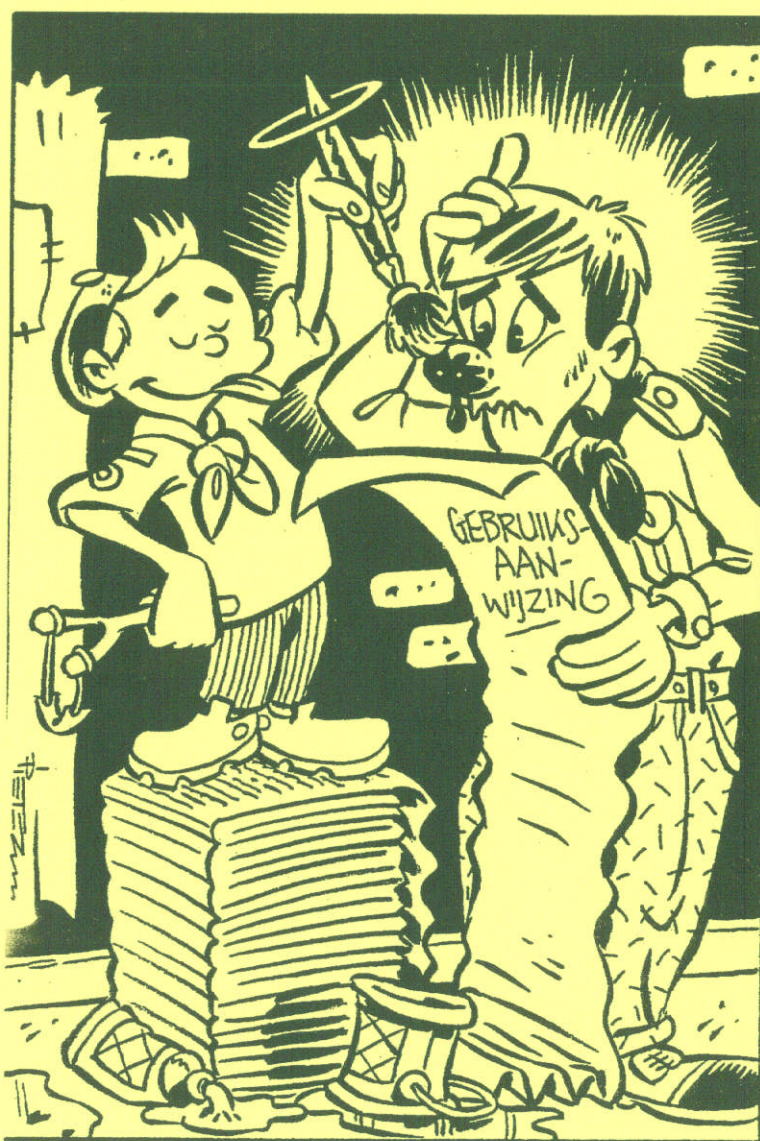

1

STERK IN SCOUTING

OMGAAN MET PROBLEEMGEDRAG

Scouting

OMGAAN MET PROBLEEMGEDRAG

COLOFON

©1998 Vereniging Scouting Nederland

Uitgave: Scouting Nederland, Leusden 1998

Opmerking:

Probleemgedrag kan zich voordoen bij zowel kinderen als jongeren. Beide leeftijdsgroepen zijn binnen Scouting vertegenwoordigd. Om deze module leesbaar te houden, gebruiken we de term 'kinderen', maar gerelateerd aan het leeftijdseigene kun je soms ook 'jongeren' lezen. Waar 'leider' staat geschreven, kun je ook 'leidster' lezen.

Auteurs:

De basis voor deze module is in opdracht van Scouting Nederland ontwikkeld door Marika Glas en Henriëtte van der Klok van het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn (NIZW) in Utrecht. De teksten zijn gebaseerd op literatuuronderzoek en gesprekken met de NIZW-medewerkers Ina Bakker en José Rijnen. Hoofdstuk 4 is voor een groot deel ontleend aan Bakker en Husman, **Positief omgaan met kinderen, praktijkboek voor ouders en andere opvoeders**. Hoofdstuk 6 is ontleend aan Heinsius, **Op Club. Omgaan met kinderen in het kinderwerk**. De oorspronkelijke tekst is door Carine Alders, Sonja Bastiaansen en Martelli van Velthuysen bewerkt voor Scouting Nederland.

Eindredactie:

Angelique Dietzenbacher
Mariette Gieles
Gerben J. Sas

Aan deze module werkten verder mee:

Lauke Slee
Judith Westra

Illustratie omslag:

Pieter Hogenbirk

Illustraties:

Ad Oskam

Vormgeving:

Marja Pronk-de Rooij

Druk:

Drukkerij Centrum, Nijkerk

Deze module is gedrukt op chloorvrij papier.

De omslag van deze module is gemaakt van vijftig procent recycled en ontinkt oud papier en vijftig procent TCF-pulp (100% chloorvrij gebleekt).

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	5
1 Kinderen met probleemgedrag	9
2 Scouting helpt jonge mensen groeien	13
3 De ideale leidinggevende	15
4 Positief omgaan met kinderen	19
5 Grenzen en regels	21
6 Aansluiten bij de ontwikkeling	23
7 Signaleren en observeren	29
8 Gedrag veranderen	33
9 Omgaan met conflicten	37
10 Specifiek probleemgedrag	39
11 Contacten met ouders	51
12 De aanpak van probleemgedrag: een stappenplan	55
13 Afsluiting	59
Bijlage 1 Literatuurlijst	61
Bijlage 2 Kenmerken van probleemgedrag	63
Bijlage 3 Voorbeeld invulformulier voor nieuwe leden	66
Bijlage 4 Voorbeeld stappenplanformulier	68
Bijlage 5 Overige ondersteuning	69

INLEIDING

Beste meneer en mevrouw Peters,

Wij hebben als team van de Gronsa-Scouts besloten dat Peter vanaf volgende week niet meer welkom is. Peter heeft nu voor de derde keer een ander kind met de vuist vol in het gezicht geslagen en wil absoluut niet naar ons luisteren. Wij hebben een paar keer geprobeerd Peter in een andere ploeg te plaatsen, waar hij bij wat rustigere kinderen zit, maar ook daar gaat het steeds fout.

Aangezien we van andere ouders steeds vaker klachten krijgen over Peter, hebben we besloten dat hij niet meer in de groep past. We hopen dat u binnenkort een andere leuke hobby voor hem kunt vinden.

Met vriendelijke groeten,
namens Thijs en Patrick,

Jacob van Keers (teamleider)

Een herkenbare situatie? Of een briefje dat jou erg kwaad zou maken? Helaas blijkt dat kinderen bij Scouting af en toe de leiding naar de haren doen grijpen. Wat moeten we met dat kind, hoe pakken we die nu aan? Vaak vindt de leiding een goede manier met zo'n kind om te gaan. Soms lukt het ook niet en kan een briefje als dit het einde van een aardige Scoutingperiode betekenen.

In de afgelopen jaren heeft Scouting Nederland van groepen veel signalen gekregen, dat er steeds meer kinderen en jeugdigen met probleemgedrag worden aangemeld. Met name vanuit het Speciaal Onderwijs en organisaties voor jeugdhulpverlening worden kinderen nogal eens doorverwezen naar Scouting. Dat is niet zo gek, want Scouting biedt kinderen de ruimte zich positief en sociaal vaardig te ontwikkelen. Scouting biedt structuur. Kinderen met opvallend gedrag vragen extra begeleiding van de leiding in hun Scoutinggroep. Geen begeleiding die lijkt op hulpverlening, maar begeleiding om het kind en zijn groepsgenoten op een leuke en ontspannende manier het Scoutingspel te laten spelen.

Om kaderleden te kunnen ondersteunen bij deze begeleiding, is eerst onderzocht wat probleemgedrag in de Scoutinggroep nu eigenlijk is, en wanneer en hoe kaderleden ondersteuning wensen. Met behulp van een onderzoek is eerst 'het probleemgedrag' in kaart gebracht. Op basis van de onderzoeksresultaten is deze module geschreven en zijn er een aantal andere ondersteuningsmiddelen ontwikkeld.

Leidinggevendenden hebben in het onderzoek aangegeven, welk gedrag zij als probleemgedrag ervaren. Het onderzoek geeft aan dat de geïnterviewden met name problemen hebben met kinderen die:

- Niet willen luisteren naar de leiding of die dwars liggen;
- Veel aandacht vragen;
- Het gezag van de leiding ondermijnen;

- De groep overheersen, slecht met de groep omgaan;
- Achterbaks zijn, elkaar de schuld geven of liegen;
- Andere kinderen pesten, schelden, schoppen of slaan;
- Niet mee willen doen;
- Stil zijn, hun probleem niet aangeven, faalangst hebben of heimwee;
- Puberen, vernielen of drugs gebruiken.

Vooraf omdat kinderen met probleemgedrag de sfeer in de groep beïnvloeden en andere kinderen last hebben van deze kinderen, willen leidinggevenden weten hoe je dergelijk probleemgedrag aan kunt pakken. Op basis van de resultaten van het onderzoek is het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn gevraagd mee te denken over oplossingen. Deze module biedt suggesties voor het omgaan met probleemgedrag bij kinderen.

geen hulpverleners

Bij het beschrijven van oplossingen en methoden van aanpak zijn we uitgegaan van de gedachte dat leidinggevenden bij Scouting geen hulpverleners zijn. Binnen Scouting bieden we kinderen een leuke vrijetijdsbesteding en een structuur en spelvorm waarin kinderen kunnen groeien. Scouting is met name voor kinderen met probleemgedrag vaak een prima plek om zich sociaal goed te ontwikkelen en als kaderlid kun je daar mogelijkheden voor bieden, maar je kunt nooit de hele ontwikkeling begeleiden. Het bieden van een prettige sfeer en omgeving, waarbinnen het kind zich zelfstandig en veilig kan ontwikkelen, is al heel belangrijk. Wanneer je daarnaast ook nog bewust meewerkt aan de ontwikkeling van een kind, door je wijze van leiding geven, je contact met ouders en vooral je oplettenheid, heb je een prima bijdrage geleverd.

Soms zijn de problemen van een kind zo serieus dat het moet worden doorverwezen naar een gespecialiseerde jeugdhulpverlener. Doorverwijzen kan uiteraard alleen door ouders. Jouw opmerkzaamheid en signaal naar de ouders laat hun zien dat je serieus met hun kind omgaat. Het geeft ze meer houvast met hun kind bij hulpverleningsinstanties aan te kloppen. Vandaar dat ook oudercontacten in deze module aan bod komen.

De oorzaken van probleemgedrag liggen over het algemeen buiten de invloedssfeer van de leiding. De oorzaak van probleemgedrag proberen te achterhalen, is niet alleen erg lastig, maar ook zelden een taak voor de leidinggevende. Aan het voorkomen, oplossen of hanteerbaar maken van sommige problemen kan Scouting echter wel een bijdrage leveren.

Scouting helpt kinderen en jonge mensen groeien en biedt een veilige ontmoetings- en speelplek. Kinderen komen er leeftijdsgenoten tegen en krijgen de ruimte binnen bepaalde grenzen te experimenteren met nieuwe activiteiten. Ze doen allerlei vaardigheden op en ontdekken waar ze goed in zijn. Hierdoor neemt hun zelfvertrouwen toe. Negatieve ervaringen, zoals spanningen in het gezin of niet mee kunnen komen op school, kunnen door Scouting gecompenseerd worden. Scouting kan het kind bovendien positieve ervaringen bieden.

Een belangrijke positieve ervaring voor kinderen is het gevoel hebben erbij te horen, mogen zijn wie je bent.

Om die positieve ervaringen te kunnen bieden, is het nodig dat je als leidinggevende een goede relatie met de kinderen opbouwt en eventueel als vertrouwenspersoon dient aan wie kinderen hun problemen kunnen vertellen. Eén goede relatie waarin steun wordt geboden, kan een kind helpen problemen te overwinnen. Door het versterken van de veerkracht van het kind kan Scouting een kind helpen beter met zijn probleemgedrag om te gaan. Dat kan bijvoorbeeld door de vaardigheid in het zelf oplossen van problemen te vergroten en het zelfvertrouwen verder te ontwikkelen. Deze module geeft aan op welke wijze dat zou kunnen.

De aanbevelingen in deze module zijn gebaseerd op de sociale-leertheorie. Het hoofdprincipe van deze theorie is dat een kind het aangeleerde probleemgedrag kan afleren als je als leidinggevende het goede voorbeeldgedrag laat zien en als je positief gedrag van het kind voldoende beloont. Door de kinderen positief te benaderen, probeer je stapsgewijs gewenst gedrag te bewerkstelligen. Positief omgaan met kinderen is het basisprincipe: een positieve houding geeft kinderen zelfvertrouwen en draagt bij aan een positief zelfbeeld.

Het eerste hoofdstuk biedt inzicht in probleemgedrag van kinderen. Daarna wordt in hoofdstuk 2 ingegaan op de vraag hoe Scouting een bijdrage kan leveren aan het voorkomen en verminderen van probleemgedrag. Hoofdstuk 3 geeft aan wat leidinggevendenden allemaal zouden moeten weten en kunnen. Goede leidinggevendenden zijn belangrijk, net als een goede samenwerking binnen het team. Zonder leidinggevendenden kan Scouting geen 'goed kinderwerk' zijn. De hoofdstukken 4, 5 en 6 gaan in op instrumenten om probleemgedrag te voorkomen: positief omgaan met kinderen, grenzen en regels stellen en activiteiten organiseren, die aansluiten bij het ontwikkelingsniveau van kinderen. In hoofdstuk 7 wordt beschreven hoe je met behulp van observeren probleemgedrag in kaart kunt brengen. Hoofdstuk 8 geeft aan op welke wijze gedrag veranderd kan worden. Met name het belonen van gewenst gedrag heeft vaak een goed effect. Hoofdstuk 9 biedt verschillende manieren waarop je om kunt gaan met conflicten, van negeren (het sop is de kool niet waard) tot het vinden van oplossingen in overleg met de kinderen. Hoofdstuk 10 beschrijft hoe je kunt reageren op specifieke vormen van probleemgedrag. In hoofdstuk 11 wordt ingegaan op het contact met ouders, vooral wanneer een kind probleemgedrag vertoont. Tot slot geeft hoofdstuk 12 een stappenplan voor het aanpakken van probleemgedrag.

Ook een kind als Peter hoort bij de groep. Het kost de leiding extra inspanning en energie om hem een veilige plek in de groep te bieden, maar met deze module hopen we je in elk geval de informatie te geven, die je nodig hebt om succesvol om te gaan met kinderen met probleemgedrag.

1 KINDEREN MET PROBLEEMGEDRAG

Wat is nu probleemgedrag en wat is de oorzaak ervan? Het gedrag van een kind kan door de ene leider als probleem ervaren worden en door de ander niet, dus is probleemgedrag deels subjectief. Over het ontstaan van probleemgedrag bestaan meerdere theorieën. Elke theorie heeft haar sterke en zwakke punten. Al deze verschillende theorieën beschrijven vanuit verschillende invalshoeken wat de oorzaken van probleemgedrag kunnen zijn. Voorbeelden van deze theorieën zijn de sociologische benadering (het is de schuld van de maatschappij), de medische (er is iets mis met de hersenstructuur) en de meer pedagogische benadering.

De psycho-sociale benadering combineert de eerder genoemde theorieën. Hierbij wordt aan de ene kant gekeken naar het kind zelf. Heeft het een handicap? Wat zijn de persoonskenmerken? Aan de andere kant wordt aangegeven dat er tussen het kind en de omgeving een wisselwerking bestaat, die invloed heeft op de ontwikkeling van het kind. Zowel de buurt waarin het kind woont als familieleden, de school, leeftijdsgenoten en vrijetijdsbesteding hebben invloed op de ontwikkeling van een kind. Probleemgedrag kan ontstaan uit een combinatie van factoren.

'Roy is de oudste Scout. Het wordt hoog tijd dat hij naar de Explorers overvliegt. Zo langzaam begint hij de groep aardig te terroriseren. De jongste Scouts zijn als de dood voor hem en hij kan ze dan ook bij alles voor zijn karretje spannen. Roy heeft het niet zo naar zijn zin op het vbo. Daar is hij de jongste van de klas. Hij komt nogal eens gehavend thuis, als hij in de pauze weer eens 'gepakt' is. Tja, en thuis is zijn oudste broer ook geen echt lieverdje.'

socialisatie

De term socialisatie staat voor opgroeien met als uiteindelijk doel het volwaardig deelnemen aan de samenleving. In de psycho-sociale benadering wordt

probleemgedrag opgevat als maatschappelijk inadequaar gedrag. De socialisatie (het volwassenwordingsproces) van een kind verloopt niet naar wens. Socialisatie staat voor opgroeien met als uiteindelijk doel het volwaardig deelnemen aan de samenleving. Tijdens de socialisatie dienen kinderen zich allerlei eigenschappen, vaardigheden, kennis, waarden en normen eigen te maken, die hen in staat stellen - als ze eenmaal volwassen zijn - goed te functioneren in de maatschappij. De socialisatie voltrekt zich voor een belangrijk deel op drie plaatsen: in de eerste plaats in het gezin, in de tweede plaats op school en in de derde plaats in de vriendenkring/vrijtijdsbesteding. Scouting heeft dus een geringe invloed op de ontwikkeling van een kind, maar kan wel een bijdrage leveren.

risicofactoren en beschermende factoren

In het ontwikkelingsproces van een kind kunnen zich problemen voordoen. Situaties en eigenschappen die de ontwikkeling negatief kunnen beïnvloeden, worden risicofactoren genoemd. Deze kunnen liggen bij de persoon zelf (bijvoorbeeld een hoog of laag IQ of een lichte handicap, zoals woordblindheid), maar ook in zijn omgeving (bijvoorbeeld een slechte relatie met de ouders of 'verkeerde' vrienden). De kans dat de aanwezigheid van risicofactoren zal leiden tot probleemgedrag, is niet alleen afhankelijk van hun aard en aantal, maar ook van de aan- of afwezigheid van beschermende factoren, zoals een veilige speelplek of de mogelijkheid tot zelfontplooiing. Gebrek aan een consequente en zorgzame opvoeding thuis geldt bijvoorbeeld als een risicofactor. Een zorgzame en consequente opvoeding biedt bescherming tegen negatieve invloeden vanuit de vriendenkring.

probleemgedrag

Stoornissen in de ontwikkeling van een kind kunnen leiden tot probleemgedrag. Dit gedrag kan sterk naar buiten gericht zijn. Denk hierbij aan bijvoorbeeld agressie, niet sociaal en impulsief gedrag. De problemen kunnen zich echter ook meer op de persoon zelf richten. We spreken dan ook wel van 'emotionele problemen'. Het kind heeft dan gevoelens als bijvoorbeeld angst, eenzaamheid of zelfverwijt. Kinderen kunnen zo'n probleem op verschillende manieren uiten. Het ene kind uit gevoelens van angst en eenzaamheid (bijvoorbeeld als gevolg van een echtscheiding) in de vorm van agressief gedrag, terwijl het andere kind stil in een hoekje gaat zitten.

Problemen die het gevolg zijn van een ongunstige ontwikkeling, kunnen zich overigens ook anders uiten. In dit verband kun je denken aan ontwikkelingsachterstanden (bijvoorbeeld stoornissen in de emotionele ontwikkeling), school- of leerproblemen, psychiatrische klachten (bijvoorbeeld neurosen, psychosen, autisme) en gezondheidsproblemen.

persoonskenmerken

Het zal duidelijk zijn dat een vrijwilliger bij Scouting niet in staat is alle risicofactoren te verminderen. Met name in het gezins- en schoolmilieu is het moeilijk invloed uit te oefenen. Het is wel mogelijk invloed uit te oefenen op de persoonskenmerken van een kind door bijvoorbeeld het zelfbeeld te vergroten (waardering geven als het iets goed doet) of door het te leren problemen op

een goede manier op te lossen (leren te praten als er problemen zijn in plaats van een ander kind te slaan).

sociale vaardigheden

Daarnaast is het mogelijk in de vriendenkring of tijdens de vrijetijdsbesteding het functioneren van een kind te verbeteren door stimulerend te werken aan zijn vaardigheid in het omgaan met anderen of door met een juiste aanpak het probleemgedrag te verminderen. In de groep kan een kind bijvoorbeeld leren om te gaan met andere leeftijdsgenoten of leren te luisteren als iemand hem iets uitlegt. In deze omgeving is het mogelijk vooral problemen met sociale vaardigheden aan te pakken.

'Er is toch geen beter moment dan het zomerkamp. Piet, Hetty en Renate lopen samen de hike. Hetty moet nu wel rekening houden met de andere twee. Dat solo-gedoe past niet als je van elkaar afhankelijk bent. En zeker Piet zal zich niet zo snel de kaas van het brood laten eten. We zijn benieuwd hoe dat gaat ...'

2 SCOUTING HELPT JONGE MENSEN GROEIEN

‘Mevrouw, wij kunnen Leon hier bij het RIAGG een heel eind helpen met speltherapie, maar het blijft natuurlijk een wat geforceerde situatie. Het zou juist goed zijn als Leon wat meer met andere kinderen kon spelen, wat meer in een groep zou horen. Zijn faalangst zou dan wat gemakkelijker opgevangen kunnen worden. Heeft u wel eens gedacht aan Scouting?’

Scouting kan veel bijdragen aan beschermende factoren. Denk bijvoorbeeld aan een veilige, gezellige ontmoetings- en speelgelegenheid en activiteiten die kunnen leiden tot positieve ervaringen. Scouting biedt veel mogelijkheden tot zelfontplooiing en het ontwikkelen van sociale vaardigheden. De kinderen hebben het gevoel ergens bij te horen. Het geeft ze plezier. Dat kan een verademing betekenen voor kinderen die moeilijke omstandigheden het hoofd moeten bieden. Belangrijk is ook de ontmoeting met leeftijdsgenoten en het groepsproces tussen de kinderen onderling. Elkaar stimuleren, plezier hebben, informeel leren en meebeslissen zijn belangrijke elementen van het groepsproces.

verdere ontwikkeling

Een belangrijke doelstelling van Scouting ‘jonge mensen helpen zich te ontwikkelen’ wordt stapsgewijs omgezet in concrete activiteiten, rekening houdend met de leeftijd en de interesses van de kinderen. Voor elke leeftijdsgroep heeft Scouting een spelaanbod op maat. Kinderen leren door Scoutingactiviteiten samen te werken, rekening te houden met anderen, te overleggen en naar elkaar te luisteren. Dat zijn allemaal sociale vaardigheden die ze nodig hebben voor hun verdere ontwikkeling.

Ook het probleemoplossend vermogen van het kind kan door Scouting worden gestimuleerd. Scouting daagt kinderen uit zelfstandig te werken en samen met anderen te proberen oplossingen te vinden in spel en activiteiten. De kinderen kunnen hierdoor ook in andere situaties meer beslagen ten ijs komen. Scouting kan als compensatie werken voor minder positieve ervaringen die kinderen in hun dagelijkse situatie thuis en op school opdoen: in de groep hebben de andere kinderen wel aandacht voor ze en horen ze er echt bij. Scouting kan ook bescherming bieden en ertoe bijdragen dat kinderen die te maken hebben met veel risicofactoren, toch relatief goed functioneren. Het vergroot hun weerbaarheid, waardoor ze beter in staat zijn moeilijke omstandigheden het hoofd te bieden.

Door kinderen en jongeren een plezierige vrijetijdsbesteding aan te bieden, probeert Scouting een bijdrage te leveren aan de vorming van hun persoonlijkheid. Concreet betekent dat:

- Zorg dragen voor plezier en recreatiemogelijkheden;
- Contacten en ontmoetingen bevorderen;
- Kennis en informatie aanbieden;
- Praktische vaardigheden leren.

Goed kinderwerk draagt ertoe bij dat een kind zich kan ontplooien en zelfstandig en maatschappelijk betrokken kan functioneren in de samenleving. De doelstelling van Scouting sluit hier goed bij aan.

persoonlijke identiteit

Wat kun je nu bij Scouting aanbieden aan kinderen met probleemgedrag? In het vorige hoofdstuk zagen we al dat een belangrijk einddoel van het volwassenwordingsproces is, dat kinderen gedrag aanleren waarmee ze goed kunnen functioneren in de maatschappij. In de moderne, westerse samenleving betekent dat onder meer dat iemand een persoonlijke identiteit heeft ontwikkeld en geleerd heeft zich te beheersen en rekening te houden met anderen. Om dat te kunnen bereiken, zijn een positief zelfbeeld en het vermogen te kunnen leren van je omgeving nodig.

leerproces

De ontwikkeling van deze eigenschappen is een sociaal leerproces. Dit proces kun je als leidinggevende ondersteunen door:

- Het tonen van zorg en betrokkenheid;
- Aandachtige begeleiding;
- Consistente reacties op gewenst en ongewenst gedrag;
- Structurele bijsturing van het gedrag, maar niet louter gebaseerd op machtsuitoefening;
- Het rekening houden met de ontwikkelingsstadia waarin kinderen verkeren;
- Het bieden van een plezierige omgeving.

Deze kernelementen spelen een belangrijke rol in het aanbod van Scouting. Streef naar structuur, betrokkenheid en veiligheid. Door hieraan aandacht te besteden, compenseer je mogelijk de negatieve invloeden van gezin, school en 'verkeerde' vrienden een beetje, geef je het kind het idee dat het gesteund wordt en leg je mede de basis voor de ontwikkeling van een goede persoonlijkheid. Het zal duidelijk zijn dat dit geen eenvoudige opdracht is. Je bent als leidinggevende maar een klein radertje in het geheel. Ouders, school, vrienden en andere clubs hebben ook (en vaak meer) invloed op het kind. De inzichten die in het voorgaande zijn geschetst, kunnen helpen jouw taak in het geheel verder inhoud te geven.

3 DE IDEALE LEIDINGGEVENDE

'Mooie theorie, maar hoe ga ik nu met Résy om. Ze haalt me het bloed onder de nagels vandaan met haar geklier. Ik moet toch op z'n minst weten wat er van mij verwacht wordt en op welke manier ik het beste met haar om kan gaan!'

In het vorige hoofdstuk is duidelijk geworden in hoeverre Scouting een bijdrage kan leveren aan de ontwikkeling van een kind. In dit en de hiernavolgende hoofdstukken wordt verder uitgewerkt hoe je in de praktijk die bijdrage kunt leveren. We gaan in op het positief omgaan met kinderen, het stellen van regels en grenzen en het aansluiten bij de ontwikkeling van de kinderen. Maar eerst zetten we in dit hoofdstuk de belangrijkste eigenschappen van een goede leidinggevende op een rijtje.

voorbeeldfunctie

Het belangrijkste instrument van goed kinderwerk is een leidinggevende die oog en oor heeft voor kinderen. Je moet leiding kunnen geven aan een groep kinderen. Dat vereist nogal wat. Als leidinggevende moet je heel wat weten en kunnen. Daarnaast dien je je ervan bewust te zijn dat je een voorbeeldfunctie vervult voor de kinderen. Het kind kan natuurlijk ook probleemgedrag vertonen omdat het jou als leidinggevende niet leuk of onredelijk vindt. Daarom is het belangrijk eerst naar je eigen gedrag en de sfeer in het team te kijken, voordat je een kind probleemgedrag toedicht. Het kan ook te maken hebben met je eigen beeld van kinderen. Welke verwachtingen heb je bij een kind, welke eisen stel je en zijn die wel reëel en redelijk?

vertrouwen

Voor kinderen is het belangrijk dat zij vertrouwen kunnen hebben in hun ouders of een andere betekenisvolle volwassene. Dit kan ook iemand van Scouting zijn. Het moet iemand zijn die hen onvoorwaardelijk accepteert, ongeacht hun temperament, fysieke aantrekkelijkheid of intelligentie. Iemand die hun warmte geeft. Iemand die hen in hun waarde laat. Het hebben van een ondersteunende relatie met een betrokken volwassene is iets dat in alle leeftijdsfasen bevorderlijk is. Het is goed voor het handhaven van een emotioneel evenwicht. Dergelijke relaties kunnen zorgen voor stabiliteit in de ontwikkeling van een kind.

eigenschappen

De belangrijkste eigenschappen van een goede leidinggevende:

- Enthousiasme;
- Verantwoordelijkheidsgevoel;
- Kinderen leuk vinden;
- Gemotiveerd zijn;
- Gevoel voor humor hebben;
- Flexibel zijn.

vaardigheden

De belangrijkste vaardigheden van een goede leidinggevende:

- Kunnen omgaan met kinderen;
- Activiteiten kunnen voorbereiden en uitvoeren;
- Kunnen samenwerken met andere vrijwilligers;
- Je eigen houding en aanpak bespreekbaar kunnen maken;
- Begeleiding aanvaarden.

Voor het omgaan met kinderen met probleemgedrag is daarnaast nog een aantal extra vaardigheden nodig, zoals het positief kunnen beïnvloeden van gedrag en het kunnen omgaan met agressie. De geïnterviewde leidinggeven- den uit het onderzoek noemden ook nog:

- Geduld hebben;
- Inlevingsvermogen bezitten;
- Kunnen praten met een kind;
- Contact kunnen leggen;
- Observeren;
- Begrip tonen;
- Luisteren;
- Overwicht hebben;
- Eigen rol kennen.

Een goede leidinggevende:

- Accepteert ieder kind als een uniek medemens, met eigen mogelijkheden en onmogelijkheden;
- Accepteert zichzelf, ziet zichzelf als een mens met fouten, stemmingen en remmingen;
- Kent zijn sterke kanten;
- Stimuleert de mogelijkheden van een kind door het ruimte en gelegenheid te geven kind te zijn en door te accepteren dat kinderen zich kinderlijk gedragen en fouten maken;
- Geeft een kind zoveel verantwoordelijkheid als het aankan. Niet te veel, maar ook niet te weinig;
- Eist geen onmogelijke dingen van kinderen op het lichamelijke en geestelij- ke vlak;
- Straft rechtvaardig (op de juiste momenten en niet te zwaar), straft niet dub- bel en verandert straffen niet tussentijds;
- Weet te vergeven;
- Haalt geen oude koeien uit de sloot, geeft kinderen maar ook zichzelf nieu- we kansen;

- Is consequent: regels zijn regels en afspraken zijn afspraken, op een enkele uitzondering na;
- Ziet de positieve dingen. Zegt wat wel mag, zegt wat goed gaat;
- Herstelt het vertrouwen als het geschonden is;
- Laat het kind merken: voor mij ben je goed genoeg.

Het team

Een leidinggevende staat er niet alleen voor, hij of zij is lid van een team. Een team is een groep, maar een groep is nog geen team. Wanneer mensen samenwerken aan één gezamenlijk doel, dan noemen we die groep mensen een team. Het doel van een team bij Scouting is een plezierige vrijetijdsbesteding bieden waardoor jonge mensen groeien.

Mensen moeten leren samen te werken in een team. Een team dat goed functioneert, voldoet aan de volgende voorwaarden:

- Iedereen weet en begrijpt wat het doel is;
- Iedereen vindt het gezamenlijke doel belangrijk en doet zijn best dat te bereiken;
- Iedereen voelt zich prettig en veilig;
- De teamleden waarderen, respecteren en accepteren elkaar;
- Er zijn regels en afspraken waaraan iedereen zich houdt;
- De teamleden voelen zich verbonden met elkaar.

Het ene teamlid kan beter met bepaald probleemgedrag omgaan dan een ander teamlid. Wat de één een brutaal meisje vindt, vindt de ander juist een pit-tig ding. Wat de één een sloom joch vindt, vindt de ander juist een lekker rustig kind.

samenwerking

In een team moet je met elkaar samenwerken. Dat vereist onder meer dat je:

- Rekening houdt met elkaar;
- Afspraken maakt over wie wat doet op welk moment;
- Regels opstelt;
- Elkaar respecteert, ondersteunt en stimuleert;
- Elkaar kunt vertrouwen;
- Conflicten bespreekbaar maakt;
- Luistert naar elkaar;
- Opbouwende kritiek kunt geven.

Goede samenwerking in het team bevordert de sfeer in de groep en verbetert het leefklimaat van de kinderen en het werkklimaat van de leiding. Een slechte sfeer in het team kan tot onrust onder de kinderen leiden, wat probleemgedrag in de hand werkt.

In elke groep, dus ook in jouw speltak, bestaan ongeschreven regels die aangeven wat hoort en wat niet hoort, en welk gedrag goed of fout is. Dergelijke gedragsregels heten normen. Ze worden vaak door de groepscultuur bepaald. Normen zijn gebaseerd op waarden. Een waarde is de waardering die je geeft

regels en normen

aan bepaald gedrag, een bepaalde gebeurtenis of een bepaald ding. Om met elkaar afspraken te maken op basis van de normen kun je regels opstellen. Deze 'wel geschreven' regels bepalen wat in de groep goed en wat niet goed gevonden wordt. Uiteindelijk zul je zien dat de regels en normen in de groep sterk bepaald worden door de individuele waarden van alle betrokkenen.

Een voorbeeld: je vindt het belangrijk dat iemand respect heeft voor iemand die ouder is dan hijzelf. Dat is een waarde. Daar kun je verschillende normen aan verbinden: iemand met u aanspreken, iemand uit laten spreken, iemand een hand geven enzovoort. Je kunt daar een regel van maken door die dingen met elkaar af te spreken.

teamwork

Zeker wanneer je in je groep een aantal kinderen hebt die extra aandacht vragen, is teamwork heel belangrijk. Samen maak je afspraken over hoe je consequent met kinderen omgaat en hoe je observeert om een objectief beeld van een kind te krijgen. Wanneer je met z'n allen voor de groep staat, heb je met z'n allen een voorbeeldfunctie. Daarvoor is het dan ook noodzakelijk met je hele team één lijn af te spreken. Ook in het contact met ouders is een teamopstelling belangrijk, wat natuurlijk niet wil zeggen dat je steeds met het hele team met de ouders moet gaan praten.

conflicten

Kleine onderlinge irritaties kunnen een goede samenwerking blokkeren. Uit irritaties kunnen conflicten ontstaan. Conflictbronnen kunnen van organisatorische aard zijn, zoals een onduidelijke taakverdeling, maar ook van persoonlijke aard, door bijvoorbeeld verschillen in waarden en normen. Ook door problemen in de privé-sfeer of door verschil in karakter of in leeftijd kunnen irritaties in het team ontstaan. Conflicten kunnen ontstaan rond de groepscultuur, wanneer sommige teamleden zich bijvoorbeeld niet houden aan de groepsnormen of wanneer er sprake is van een te sterk saamhorigheidsgevoel dat anderen buitensluit.

Wanneer er sprake is van een conflict, kun je verschillende dingen doen. Je kunt het conflict ontlopen of je kunt het conflict toedekken. Je kunt het conflict ook proberen op te lossen door hard op te treden of een compromis te sluiten. Soms is het nodig een buitenstaander als bemiddelaar te laten optreden, bijvoorbeeld de groepsbegeleider.

Een wond die niet goed wordt verzorgd, gaat zweren. Het wordt een ontsteking. Het gaat steeds meer pijn doen en je krijgt er steeds meer last van. Kortom: doe iets zodra er sprake is van irritaties of conflicten binnen een team. Door goede communicatie kun je voorkomen dat misverstanden en problemen groter worden. In de module Conflicthantering van de reeks Bestuurswerk binnen Scouting wordt hier verder op ingegaan.

4 POSITIEF OMGAAN MET KINDEREN

waardering

Opvoeders, waaronder leidinggevendenden bij Scouting, letten meestal meer op het negatieve, ongewenste, dan op het positieve gedrag. Ze willen kinderen graag opvoeden en in de Nederlandse maatschappij betekent dat vooral op de fouten letten. Als kinderen leuk en lief met elkaar spelen, wordt er meestal niets van gezegd. Maar zodra er ruzie uitbreekt, wordt er ingegrepen. Jammer genoeg vallen ons de negatieve gedragingen meer op en corrigeren wij vooral het vervelende gedrag. Kinderen krijgen vaker kritiek dan waardering.

Toch is het belangrijker te letten op het positieve, dat wil zeggen op wat kinderen goed doen en op wat ze al kunnen, dan op wat ze fout doen. Dat heet positief omgaan met kinderen. Je kunt er niet alle problemen mee oplossen, maar je kunt er wel veel problemen mee voorkomen.

Positief omgaan met kinderen betekent niet alleen bewust en doelgericht met het goede gedrag van kinderen bezig zijn, maar ook bewust en doelgericht met je eigen gedrag en waarden en normen omgaan. Door positief met kinderen om te gaan, beïnvloed je hun zelfbeeld en daarmee vergroot je hun zelfvertrouwen.

zelfbeeld

De manier waarop met kinderen omgegaan wordt, beïnvloedt het beeld dat ze van zichzelf hebben. Kinderen die veel complimenten en bevestiging krijgen, krijgen het gevoel dat ze aardig gevonden worden en dat ze iets kunnen. Zij ontwikkelen een positief zelfbeeld. Kinderen op wie veel gemopperd wordt en die veel straf krijgen, hebben het idee dat ze niet aardig zijn en niet veel goeds kunnen doen. Ze kunnen gespannen worden, trekken zich terug of gaan juist overdreven de aandacht trekken. Deze kinderen kunnen een negatief zelfbeeld ontwikkelen. Een positief of negatief zelfbeeld leidt tot gedrag waar weer een reactie op volgt. Kinderen met een negatief zelfbeeld twijfelen sneller aan zichzelf, proberen minder uit (wat ze proberen lukt ze ook minder goed) en ze krijgen eerder negatieve reacties. Kinderen met een positief zelfbeeld hebben vertrouwen in zichzelf, ze proberen eerder nieuwe dingen uit en krijgen opnieuw positieve reacties. Op deze manier ontwikkelen zij steeds meer zelfvertrouwen.

zelfvertrouwen

Kinderen die over een gezonde dosis zelfvertrouwen beschikken, hebben een veel grotere kans in het leven te bereiken wat ze voor zichzelf en anderen belangrijk vinden.

Kinderen met een gebrek aan zelfvertrouwen kunnen verschillend reageren. Er zijn kinderen die angstig worden en niets durven of zich terugtrekken en letterlijk en figuurlijk in een hoekje kruipen. Sommige kinderen krijgen nerveuze uitingen, zoals tics, vreemde gewoonten en onrust. Sommigen reageren schijnbaar onverschillig, anderen proberen krampachtig in de smaak te vallen. Dat lukt meestal niet en dat maakt dat ze zich angstig en onbegrepen voelen. Sommige kinderen reageren met problematisch gedrag als zwijgen, schreeuwen of schelden of met stoornissen in sociaal gedrag, zoals ongehoorzaamheid, onhebbelijkheid, driftbuien of vechten. Bij weer andere kinderen ontstaan leerproblemen doordat ze zich niet kunnen concentreren. Ze maken zich voortdurend druk

over wat anderen van hen denken en vinden zo geen rust om op te letten in de klas. Onzekere kinderen gedijen vaak niet, psychisch niet maar ook lichamelijk niet. Zo ontstaan soms eetproblemen, slaapproblemen en ziekteverschijnselen.

Om het een en ander te voorkomen, is het nodig het zelfvertrouwen van een kind zoveel mogelijk te vergroten. De leiding kan hierbij een grote rol vervullen door pogingen van een kind dingen zelf te doen, te belonen en te stimuleren. Probeer redelijke eisen aan het kind te stellen, kleine taken te geven die succes verzekeren. Prijs het kind op een opbouwende manier.

zelfvertrouwen vergroten Je kunt het zelfvertrouwen ook versterken door kinderen te laten meehelpen en hun zelfstandigheid te stimuleren. Als je kinderen inspraak geeft en ze behandelt als zelfstandige personen die hun zegje mogen doen, draag je bij aan een positief zelfbeeld. Het mede vorm kunnen geven aan hun eigen leefomgeving is voor kinderen van uitzonderlijk belang voor hun geloof in eigen kunnen.

positief communiceren Je kunt het zelfbeeld en zelfvertrouwen dus positief beïnvloeden door te belonen en opbouwende kritiek te geven. In de westerse cultuur is wat goed gaat, geen nieuws. Het lijkt erop dat dat ook voor onze communicatie geldt. We geven maar moeizaam complimentjes. We zijn eerder geneigd te onderstrepen wat fout gaat. Op een proefwerk staat 'twee fout' in plaats van 'acht goed'. We zijn geneigd negatief te communiceren. Positief communiceren met kinderen betekent voornamelijk hun zelfvertrouwen versterken en hun zelfbeeld positief beïnvloeden. Niet alleen wat je zegt, maar ook hoe je iets zegt (toon, houding en mimiek) is van belang. Positief communiceren is niet voor iedereen even makkelijk. Het vergt tijd en oefening. In hoofdstuk 8 komen we hier nog uitgebreid op terug.

TIPS VOOR EEN POSITIEVE HOUDING TEN OPZICHTE VAN KINDEREN:

- Geef kinderen ook complimentjes als het 'gewoon' goed gaat;
- Vraag je af of elk ongewenst gedrag meteen tot correcties moet leiden en laat je reactie afhangen van de ernst van het gedrag en van hoeveel last jij en de rest van de groep ervan hebben;
- Stimuleer zelfstandigheid en beloon inzet en resultaat;
- Laat kinderen merken dat je ze respecteert zoals ze zijn.

5 GRENZEN EN REGELS

'Elkaar plagen is niet erg, pesten wel. Elkaar een duw geven is ook niet erg, maar echt slaan wel.'

Joost snapt er niets van. Erik pakt net zijn pet af en als hij zijn pet tijdens het spel terug wil pakken begint Erik te schoppen.

'We hadden toch met Akela afgesproken dat we niet zouden vechten.'

Grenzen stellen is nodig. Kinderen dagen uit, testen zichzelf en anderen, ze proberen uit hoever ze kunnen gaan. Ze hebben grenzen nodig om enig houvast te krijgen. Het overdragen en handhaven van regels is dus belangrijk, maar het is niet altijd gemakkelijk. In dit hoofdstuk vind je een aantal tips voor het omgaan met regels.

Regels zijn wel uit te leggen, maar niet in alle gevallen op te leggen. Kinderen kunnen andere waarden en normen hebben dan leidinggevenden. Dat kan bijvoorbeeld komen door hun ontwikkelingsfase of doordat er thuis andere normen zijn. Ook zijn er tussen leidinggevenden onderling grote verschillen in tolerantie. Wat de een goed vindt, zal de ander afkeuren. Tolerantie is ook afhankelijk van stemming en situatie. Grenzen en regels stel je in een team vast.

inspraak

Op basis van de regels maak je met de kinderen afspraken over het navolgen daarvan. Het is goed ze daarbij te betrekken en samen de sancties op overtreding ervan vast te stellen. Maak afspraken met de kinderen over gedrag dat wel of niet getolereerd wordt. Inspraak bevordert betrokkenheid en handhaving van de afspraken. Regels worden door de leiding vastgesteld en meestal niet in eerste instantie samen met de kinderen gemaakt. Maar de regels kunnen wel bespreekbaar zijn.

Kinderen vanaf een jaar of acht zijn heel goed in staat mee te denken over de regelgeving. Het kan voor kinderen heel belangrijk zijn hun bezwaren tegen regels, of tegen de manier waarop ze worden gehandhaafd, naar voren te brengen. Dit bevordert een positieve en open sfeer in de groep. Zelfs als de regel daarna niet verandert, kan een gesprek een opluchting zijn en conflicten voorkomen.

Het kan ook zijn dat regels en afspraken beïnvloed worden door anderen buiten de groep. Mogen alle Explorers van hun ouders bier drinken of roken? De regels die op dit gebied thuis gelden, kunnen van invloed zijn op de afspraken binnen je groep.

Hoe meer je de kinderen betreft bij het opstellen van de afspraken en regels, hoe groter de kans is dat ze die ook naleven. Het is onmogelijk elke regel ter discussie aan de kinderen voor te leggen. Maar het opstellen ervan en ze samen bespreken blijft nodig.

gevolgen

Een afspraak of regel dient in principe gevolgen te hebben bij overtreding. Kinderen leren dat ze niet zomaar de regels kunnen overtreden en dat de

gevolgen van de ene overtreding ernstiger zijn dan die van de andere. De sancties verschillen vaak in verschillende situaties. Als de sanctie onduidelijk is of als het onduidelijk is wanneer er wel en wanneer er geen maatregelen worden genomen, worden kinderen onzeker over de regels of trekken ze er zich weinig van aan. Wees dus zo consequent mogelijk.

Bedenk wel dat regels maar een leidraad zijn. Ze zijn te veranderen en je kunt er van afwijken. Praat daar dan wel over, anders lijkt het willekeurig. Uitzonderingen moeten duidelijk uitzonderingen zijn, maar een enkele uitzondering maakt het volgen van regels gemakkelijker.

Soms moet je regels dwingend opleggen, zolang de kinderen de gevolgen van hun gedrag niet kunnen overzien en de leidinggevenden verantwoordelijk zijn voor die gevolgen, bijvoorbeeld om de veiligheid te garanderen tijdens een fietstocht met de hele groep.

één lijn trekken

Het is belangrijk dat het team zich consequent opstelt als het gaat om het handhaven van regels. Dat geeft houvast voor de kinderen. Als de ene leider zegt: 'Jullie moeten de rommel opruimen', terwijl de andere leider dat altijd zelf doet, zullen de kinderen antwoorden: 'Dat hoeft van hem ook nooit, dus dat doen wij niet.'

Samenvattend:

Maak samen met de kinderen en je teamleden afspraken over gedrag en regels. Hanteer de afspraken consequent, maar niet te strak. Ook kinderen begrijpen dat er soms uitzonderingen op een regel zijn.

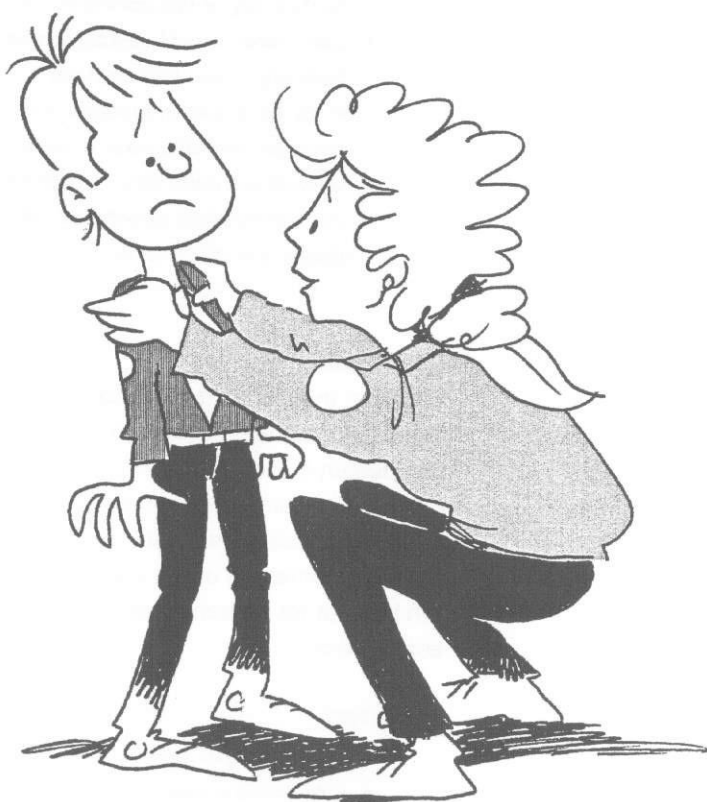
TIPS VOOR HET STELLEN VAN REGELS:

- Elke regel moet passen bij de situatie waarvoor hij dient;
- Elke regel dient duidelijk te zijn voor alle betrokkenen;
- Een regel moet rechtvaardig zijn en recht doen aan alle betrokkenen;
- Een regel moet na te leven zijn, zonder uitzonderlijke inspanningen;
- Een regel is geen wet, maar kent een zekere flexibiliteit;
- Leidinggevenden moeten zich aan hun eigen regels houden;
- Een regel moet gefundeerd kunnen worden: beargumenteerd en van redenen voorzien;
- Regels moeten elkaar niet tegenspreken of tegenwerken;
- Regels moeten aangepast zijn aan de leeftijd van een kind;
- Kinderen moeten in toenemende mate, gekoppeld aan hun leeftijd, medeverantwoordelijk worden gesteld voor het opstellen en handhaven van regels.

6. AANSLUITEN BIJ DE ONTWIKKELING

Om activiteiten goed te kunnen vormgeven, moet je rekening houden met de ontwikkelingsfasen van kinderen. Scouting speelt hierop in met een eigen spel-aanbod voor verschillende leeftijdsgroepen. De handboeken voor de verschillende speltakken vormen een goed uitgangspunt bij het bedenken van activiteiten die bij de leeftijd passen. Ook binnen een speltak spelen verschillende leeftijden echter een rol. Hierop kun je inspelen door bijvoorbeeld de indeling in subgroepjes als volkjes en nesten te benutten. Wanneer je de groep indeelt in 'verticale' ploegen (in elke ploeg een opbouw van jong naar oud), kun je oudere kinderen meer uitdaging en verantwoordelijkheid bieden door ze ploegleider te laten zijn. Door activiteiten zorgvuldig af te stemmen op de leeftijd van jeugdleden neemt hun zelfstandigheid toe en daarmee verandert de rol van leidinggevende.

Over het algemeen geldt dat je de activiteiten moet laten aansluiten bij wat kinderen in een bepaalde leeftijdsfase aankunnen en waar hun behoefte en interesse naar uitgaan. De activiteiten mogen iets boven het niveau liggen van een bepaalde leeftijdsfase, dan worden kinderen uitgedaagd zich verder te ontwikkelen. Het opdoen van positieve ervaringen vergroot dan hun zelfvertrouwen. Maar activiteiten die meer van kinderen eisen dan ze eigenlijk kunnen, leidt tot negatieve ervaringen en mogelijk een negatief zelfbeeld. Het is dus erg belangrijk te weten waar kinderen van een bepaalde leeftijd aan toe zijn. In dit hoofdstuk wordt het leeftijdseigene van verschillende groepen besproken.

4 tot 6 jaar

Kinderen van 4 tot 6 jaar maken voornamelijk gebruik van concrete, situationele kennis: ze gaan af op wat ze zien en ervaren. Ze verkennen de wereld vooral met hun zintuigen. Fantasie en werkelijkheid lopen nog door elkaar heen. In hun spel uiten ze hun gedachten en gevoelens, ze bewegen zich in een eigen wereld. Ze zijn erg op zichzelf gericht en kunnen zich nog nauwelijks verplaatsen in de gevoelens van anderen. Ze spreken meestal in de ik-vorm. Werken in groepjes lukt nog niet voor langere tijd. Ze spelen meer naast elkaar dan met elkaar. Langzamerhand worden leeftijdgenootjes belangrijker.

Hoe ze moeten handelen en wat de regels zijn, leren deze kinderen van volwassenen door ze na te doen. Als je regels stelt, zullen ze het waarom ervan niet altijd begrijpen. Oorzaak en gevolg kunnen ze nog niet altijd aan elkaar koppelen. Ze zijn erg gevoelig voor wat wel en niet mag. Tot een jaar of zes is datgene wat prettige resultaten oplevert 'goed'. Gedrag dat straf oplevert, is dus verkeerd. Het kind leert hoe ernstig volwassenen een overtreding vinden doordat het ervaart wat de gevolgen van zijn gedrag zijn.

Jonge kinderen kunnen zich nog niet zo lang concentreren en hun wensen en behoeften wisselen erg snel en willekeurig. Ze zijn afhankelijk van volwassenen en hebben structuur en individuele aandacht nodig.

TIPS

- Sluit aan bij de fantasiewereld van de kinderen;
- Laat kinderen zelf bezig zijn/ontdekken, de activiteit op zich is op deze leeftijd belangrijker dan het resultaat;
- Werk niet te veel in groepjes, laat ze individueel bezig zijn;
- Houd de activiteiten kort en wissel inspanning en ontspanning af;
- Gebruik een korte uitleg en speelse aanpak;
- Vermijd moeilijke woorden, geef voorbeelden om uit te leggen wat je bedoelt en doe de activiteiten voor.

6 tot 8 jaar

Kinderen in de leeftijd van 6 tot 8 jaar kunnen over gebeurtenissen nadenken, zonder dat ze het zelf hoeven te ervaren. Ze kunnen bijvoorbeeld de gevolgen van pesten inschatten. Bij het verklaren van oorzaak en gevolg hebben ze hun eigen logica, die meer past bij hun beleving dan bij de werkelijkheid. In hun spel en fantasie experimenteren ze met zichzelf en anderen en er worden meer en meer elementen uit de werkelijkheid in verwerkt. Groepsspel neemt toe. Ze zijn in staat tot op een bepaalde hoogte rekening te houden met behoeften van een ander.

TIPS

- Sluit aan bij de eigen wereld van de kinderen;
- Organiseer activiteiten waarbij ze zelf kunnen ontdekken en experimenteren;
- Zorg dat de activiteiten speels zijn en niet te veel informatie bevatten;

- **Bouw momenten van rust in omdat ze zich nog niet zo lang kunnen concentreren;**
- **Zorg dat de activiteiten een duidelijke structuur hebben.**

8 tot 10 jaar

Kinderen in de leeftijd van 8 tot 10 jaar kunnen de werkelijkheid steeds abstracter bekijken. Doordat ze kunnen lezen en schrijven, worden bijvoorbeeld televisie en boeken toegankelijker. Een nieuwe wereld gaat open. Ze houden ervan te observeren. Ze kunnen zich goed concentreren en bewust informatie opnemen. Hun eigen ervaring staat centraal en daar leiden ze een algemeen geldende regel uit af, bijvoorbeeld: 'Als mijn moeder het zo doet, zullen alle moeders het wel zo doen.'

Kinderen van deze leeftijd zien regels en normen vaak als heilig en onveranderlijk. Ze leren zich steeds beter in te leven en houden meer rekening met de wensen en gevoelens van anderen. Sociaal gedrag en sociale vaardigheden ontwikkelen zich verder, evenals groepsbesef. Ze kunnen groepjes gaan vormen met jongens en meisjes die ze aardig vinden. De volwassen verzorgers komen minder centraal te staan. De kinderen worden zelfstandiger en leren eigen keuzes te maken met steun van volwassenen. Dieren nemen een belangrijke plaats in hun leven in.

TIPS

- **Sluit aan bij de eigen beleving en ontdekkingsdrang van deze leeftijdsgroep;**
- **Geef mogelijkheden tot zelf verkennen en ontdekken;**
- **Geef niet te veel informatie;**
- **Houd de activiteiten speels;**
- **Zorg voor een duidelijke structuur;**
- **Laat ze zelfstandig dingen doen en zelf kleine opdrachten uitvoeren;**
- **Geef ruimte voor onderling contact en laat ze werken in groepjes.**

10 tot 12 jaar

Voor kinderen van 10 tot 12 jaar speelt de realiteit een grotere rol dan voor jongere kinderen. Naarmate kinderen ouder worden, leren ze hun eigen gedachten en gevoelens van die van anderen te onderscheiden. Ze worden zich ervan bewust dat anderen een situatie niet zo beleven als zij zelf en leren zich in een ander te verplaatsen.

Morele vraagstukken gaan zwaarder wegen en individuele interesses ontwikkelen zich. De kinderen worden flexibeler met regels en realiseren zich dat die te veranderen zijn. Goed en kwaad is niet meer zwart/wit, maar is afhankelijk van de intentie van de persoon. Ze meten zich graag met leeftijdsgenoten. Naast individuele competitie speelt ook het groepsgevoel een rol. De activiteiten die jongens of meisjes aanspreken, lopen meer uiteen dan voorheen. De kinderen zetten zich af tegen 'kinderachtig gedoe'.

TIPS

- Geef groepsopdrachten;
- Zorg voor spannende activiteiten;
- Zorg voor activiteiten waarbij ze zelf iets kunnen ontdekken;
- Zorg voor activiteiten met een resultaat;
- Houd rekening met eigen wensen en ideeën;
- Zorg dat de activiteiten aansluiten bij de wensen van de kinderen.

12 tot 16 jaar

Kinderen van 12 tot 16 jaar gaan experimenteren met regels en normen. Ze verkennen hun grenzen en ontwikkelen een eigen identiteit. Daar hoort bij dat ze zich afzetten tegen ouders en school. Ze provoceren, oordelen soms genadeloos en experimenteren met 'volwassen' gedrag zoals roken, drinken en contacten met de andere sekse. Ze spiegelen zich aan de eigen sekse. Het eigen lichaam, uiterlijk en seksualiteit worden belangrijker. Meisjes hebben vaak een boezemvriendin, waarmee ze veel optrekken. Daarnaast gaan zij op vriendschappelijke wijze om met jongens van hun eigen leeftijd. Bij meisjes staat praten met vriendinnen voorop. De omgang met vrienden is voor hen een belangrijke tijdsbesteding. Jongens vinden vrienden ook belangrijk, maar de manier waarop verschilt. Zij stellen de activiteit voorop, bijvoorbeeld sporten. Voorkeuren voor leefstijlen, muziekkeuze, kleding en tv-programma's kunnen erg snel veranderen en zijn afhankelijk van de groep waarmee de kinderen optrekken. Wisselen ze van groep, dan kan bijvoorbeeld hun uiterlijk van de ene dag op de andere veranderen.

TIPS

- Pas de activiteiten aan bij de wensen van jongens of meisjes;
- Bied ruimte om zelf met ideeën te komen en invloed te hebben op de programma's;
- Geef ze in toenemende mate verantwoordelijkheid (beheren, begeleiden enzovoort);
- Geef vooral meisjes ruimte voor persoonlijke contacten (kletsen, 'theeleuten');
- Bied jongens wat meer bewegingsgerichte activiteiten aan.

16 jaar en ouder

Jongeren van 16 jaar en ouder zijn op zoek naar vaardigheden die ze nodig hebben om als zelfstandige mensen in de nabije toekomst hun eigen leven vorm te kunnen geven. Ze ontwikkelen sociale vaardigheden als organiseren, onderhandelen, openstaan voor andere waarden en normen, en verantwoordelijkheid.

Deelname aan vrijetijdsbestedingen betekent het ontmoeten van leeftijdsgenoten. Vrienden zijn belangrijk en hebben dan ook grote invloed op de invulling van hun tijd. In de vriendenkring kunnen de jongeren experimenteren met verschillende sociale rollen en gedrag zonder dat dit al te zeer tot iets verplicht.

TIPS

- Organiseer activiteiten die een beroep doen op de zelfredzaamheid van jongeren (bijvoorbeeld een overlevingstocht);
- Overleg en organiseer samen met de jongeren de activiteiten;
- Zorg dat de activiteiten aansluiten bij de jongeren;
- Geef ruimte voor ontmoetingen;
- Zorg dat de activiteiten niet te 'schools' of te 'verplichtend' zijn.

7 SIGNALEREN EN OBSERVEREN

'Kijk, daar gaat ze weer! Net als het spel begonnen is, zit ze weer aan de kant. Wat heeft dat kind toch?'

'Ja, ik zie het nu ook. Was het jou al vaker opgevallen?'

'Hou op joh, elke keer als we het bos in gaan.'

'Mmm ... moeten we toch eens op letten. Als we nu eens op een rijtje zetten, wat er aan het spel vooraf ging.'

Als leidinggevende bij Scouting zie je hoe kinderen zich gedragen ten opzichte van andere kinderen en ten opzichte van jou. Sommige dingen kunnen je daarbij opvallen. Wanneer je gedrag signaleert waarover je je zorgen maakt of waarover je ongerust bent, moet je het nader bekijken om te bepalen of je stappen moet ondernemen om het kind te ondersteunen of het ongewenste gedrag te veranderen. In dit hoofdstuk vind je een methode om het gedrag van een kind zorgvuldig en zo neutraal mogelijk te observeren.

signaleren

Signaleren is constateren dat er misschien iets aan de hand is, vervolgens bepaalde tekenen waarnemen die opvallend zijn en ten slotte de aandacht gericht laten vallen op bepaalde signalen.

Wanneer je ongerust bent over het gedrag van een kind, mag je je nog geen oordeel vormen over dit gedrag. Je loopt anders het risico dat je een kind een stempel geeft, terwijl er misschien niets aan de hand is. Het is belangrijk dat je, eventueel in het teamoverleg, eerst uitzoekt of het gedrag zorgelijk is. Je kunt dit doen aan de hand van een aantal concrete vragen:

- Kun je het gedrag zo objectief mogelijk omschrijven?
- Sinds wanneer valt het gedrag je op?
- Vertoont het kind dit gedrag af en toe of regelmatig?
- Wanneer (onder welke omstandigheden) vertoont het kind dit gedrag?
- Wat ging aan het gedrag vooraf?
- Zijn er buiten het kind factoren die invloed hebben op dit gedrag (bijvoorbeeld een scheiding)?
- Hebben andere vrijwilligers dit gedrag ook waargenomen?
- Kun je het gedrag beïnvloeden?

Aan de hand van de antwoorden bepaal je of je het gedrag wel/niet zorgelijk vindt.

niet eenvoudig

Signaleren is niet eenvoudig, zeker niet voor iemand die een kind maar enige uren per week ziet. Denk als vrijwilliger dan ook niet dat je kunt komen tot een precieze omschrijving van het probleem en de oorzaak. Zelfs geroutineerde hulpverleners slaan de plank nog wel eens mis. Wat je wel kunt doen, is goed kijken naar gedrag in concrete situaties, dit beschrijven en op basis daarvan kiezen voor een oplossing.

voorwaarden

Voorwaarden voor het kunnen signaleren van opvallend gedrag zijn:

- Kennis en inzicht in de ontwikkelingsfase van een kind;
- Kennis van de persoonlijkheidsontwikkeling van een kind;
- Kennis en inzicht in de mogelijke oorzaken van opvallend gedrag;
- Kennis en inzicht in groepsprocessen;
- Kennis en inzicht in opvoedingsprocessen;
- Inzicht in omgevingsfactoren van een kind.

Situatie-Gedrag-Gevolg- schema

Het kan handig zijn een observatieschema te maken. In zo'n schema vul je problematisch of ongewenst gedrag in en de factoren die daarop van invloed zijn. Het Situatie-Gedrag-Gevolg-schema is een bruikbaar hulpmiddel. In dit schema vul je het ongewenste gedrag in, de situatie waarin het zich voordoet en datgene wat er op volgt. Je kunt het gebruiken om zowel het gedrag van het kind als dat van de leidinggevende in beeld te brengen.

Als je zo'n schema invult, krijg je een beter beeld van wat precies het probleem is, welke factoren het gedrag beïnvloeden en het in stand houden en hoe je 'oplossingen' kunt vinden. Wanneer je de observatie over een langere periode uitsmeert, krijg je een goed overzicht van mogelijke veranderingen in het gedrag van het kind, als gevolg van de manier waarop je het kind begeleidt. Je kunt met je team observaties vergelijken. Ziet iedereen hetzelfde?

Daarnaast is een objectieve observatie over een wat langere periode (een paar bijeenkomsten) belangrijk om bijvoorbeeld aan de ouders duidelijk te maken welk gedrag je met hen wilt bespreken.

‘Jan is de hele middag lekker bezig geweest. Aan het eind van de middag moet er worden opgeruimd. Jan doet niet erg zijn best. Ik word een beetje kriebelig, want ik weet dat hij ‘m smeert wanneer ik me even omdraai.’

Jouw verwachting van wat er straks gebeurt, maakt al dat je niet meer objectief naar Jan kunt kijken. Probeer nu eens het gedrag van Jan objectief waar te nemen. ‘Jan ruimt langzaam op’, in plaats van ‘Jan is erg aan het treuzelen en hartstikke vervelend’. Als je het schema zo objectief en concreet mogelijk invult, zie je waar het om draait. Het is immers moeilijk een oplossing voor vervelend gedrag te verzinnen, maar aan langzaam werken kun je wel iets doen. Je neemt wat meer tijd voor het opruimen, je maakt van het opruimen een spelletje (wekker zetten en zo snel mogelijk), of je zegt dat wat niet opgeruimd wordt, de volgende keer niet gebruikt wordt.

situatie	ongewenst gedrag	gevolg
Eind van de middag.	Jan is erg langzaam bij het opruimen van gebruikte materialen.	Ik word boos, mopper, doe het zelf, want Jan wordt opgehaald.

Op basis van het schema kun je bespreken wat er veranderd moet worden.

In veel gevallen is het mogelijk iets aan de situatie te veranderen. Daarmee kun je ongewenst gedrag voorkomen. In dit voorbeeld zou je bijvoorbeeld kunnen afspreken dat je voortaan na elke korte activiteit meteen de spullen opruimt. Een andere invalshoek is om iets te veranderen aan de gevolgen van het ongewenste gedrag. Zelf zou je minder aandacht aan Jan moeten besteden, waarmee je zijn gedrag in elk geval niet beloont met extra aandacht. Je kunt het gedrag ook een onprettig gevolg laten hebben, bijvoorbeeld Jan laten blijven totdat er opgeruimd is.

Maatregelen tegen ongewenst gedrag hebben het meeste effect als je tegelijkertijd werkt aan het bevorderen van het gedrag dat je als leiding wel graag ziet. Ook daarbij kan het schema weer behulpzaam zijn.

‘Jan is de hele middag lekker bezig geweest. Aan het eind van de middag is er een opruimestafette. Jan en zijn bak willen graag winnen en hebben als eerste hun materialen opgeruimd. Ik complimenteer de kinderen en bij de deur zeg ik nog even tegen Jan: “Goed joh, dat jullie je spullen zo snel opgeruimd hadden, ik vind het leuk dat jij bij de eersten was.” ‘

Schema na verandering van de situatie:

situatie	gewenst gedrag	gevolg
iets eerder stoppen met de activiteit. Spelletje van maken	Opruimen binnen tien minuten	Beloning/compliment

Een volgende keer is de kans groot dat Jan weer bij de snelsten wil zijn.

Zo zie je, door observaties wat concreter te maken in een schema, in plaats van alleen maar denken of vinden, krijg je een beter overzicht van de situatie en de mogelijke oplossingen. Natuurlijk kun je dit voor jezelf doen bij een kind, maar het is ook heel zinvol in het team op deze manier naar een aantal kinderen te kijken, waar je problemen mee hebt.

In het volgende hoofdstuk gaan we in op de verschillende mogelijkheden waarmee je het gedrag van een kind kunt veranderen als je het eenmaal gesignaleerd en geobserveerd hebt.

8 GEDRAG VERANDEREN

Om op korte termijn ongewenst gedrag te veranderen, zijn gedrags-veranderingstechnieken, afgeleid uit de sociale leerprincipes, uitstekende hulpmiddelen. Zo kun je ongehoorzaam gedrag van een kind in de basisschoolleeftijd het beste aanpakken met een combinatie van negeren of eventueel licht bestraffen van ongewenst gedrag en belonen van het tegenovergestelde, wenselijke gedrag.

positief beïnvloeden

Je kunt het gedrag van een kind positief beïnvloeden door waarden en normen over te dragen. Tijdens de activiteiten en door de manier van omgaan met elkaar, komen - bewust of onbewust - de normen naar voren. Je kunt bijvoorbeeld samenwerken en overleggen erg stimuleren. Ook het stimuleren van ont-plooiingsmogelijkheden en het belonen van gewenst gedrag beïnvloeden het gedrag op een positieve manier.

'He, Marije, wat leuk dat je voor Erika ook een kandelaar hebt gemaakt. Het is jammer dat ze vandaag ziek is, maar door jou heeft ze met de kerst ook een Scoutingaandenken.'

corrigeren

Je kunt gedrag corrigeren door de activiteit op verschillende manieren in te vullen en aan te passen aan de mogelijkheden van de kinderen. Het gezamenlijk gedrag kan gecorrigeerd worden door kinderen apart te zetten of de groep te veranderen van samenstelling. Maar je kunt gedrag ook corrigeren door het gewenste gedrag - individueel of in de groep - te versterken door beloning en door ongewenst gedrag te beïnvloeden door kritiek te geven, te negeren of te bestraffen. Hier gaan we nader op in omdat hier meestal niet veel expliciete aandacht aan wordt besteed gedurende de activiteiten.

belonen

Gedrag van kinderen wordt beïnvloed door de activiteit, door de groep, door de leidinggevende en door henzelf. Je kunt gedrag beïnvloeden door positief te reageren op gewenst gedrag, door te prijzen of een beloning te geven. Gewenst gedrag kun je belonen met zogenaamde versterkers. Er bestaan drie soorten: sociale versterkers (complimentjes, schouderklopjes, prijzen), materiële versterkers (bijvoorbeeld stickers) en leuke activiteiten (bijvoorbeeld meehel-pen). Bij jonge kinderen werken met name materiële versterkers omdat het wat oplevert. Het is echter wel belangrijk te variëren, zodat het kind leert wennen aan verschillende vormen van versterking. Versterkers werken vooral als ze snel volgen op het gewenste gedrag en gevarieerd zijn. Door te prijzen en opbouwende kritiek te geven, kun je het zelfbeeld en zelfvertrouwen van een kind positief beïnvloeden. Direct een complimentje geven of een werkstukje aan de andere kinderen laten zien, stimuleert ook enorm.

Bij belonen geef je aan welk gedrag je goed vindt (bijvoorbeeld samenspelen) en wat je er goed aan vindt (goed samenwerken). Ondersteun de beloning met een positieve houding (lachen, aankijken, aanraken).

'Ik vind het goed van jou dat je zo fijn samenspeelt met Jeroen, omdat jij plezier hebt en Jeroen ook.'

Als je niet reageert op gewenst gedrag of alleen maar reageert op ongewenst gedrag, heb je kans dat kinderen minder gestimuleerd worden tot gewenst gedrag. Als positief gedrag toch niet wordt opgemerkt, waarom zou het kind het dan nog doen? Je loopt dan zelfs het risico dat het juist door negatief gedrag de vereiste aandacht probeert te krijgen. Ieder kind verdient complimentjes op terreinen waar het op vooruit is gegaan. Vergelijk wat een kind nu kan met wat het eerst kon en niet met wat een ander kind kan.

TIPS:

- Beloon zo snel mogelijk, het liefst meteen nadat het gewenste gedrag zich heeft voorgedaan;
- Geef in het begin telkens een beloning als het kind het gewenste gedrag vertoont. Later kun je dit afbouwen;
- Pas op dat het kind niet verzadigd raakt, doordat je het te veel op dezelfde manier beloont: belonen went en heeft dan nog maar weinig effect;
- Kies een beloning die bij het kind past;
- Geef altijd een sociale versterker, ook als je materiële versterkers gebruikt.

kritiek geven

Natuurlijk is het ook belangrijk kritiek te geven als een kind iets niet goed doet. Het is van belang dat dat op een opbouwende manier gebeurt. Belangrijk is dat je dan het ongewenste gedrag bekritiseert en niet het kind. Geef het kind het gevoel dat het ondanks zijn gedrag erbij hoort. Opmerkingen als 'Jij bent altijd vervelend' wijzen het hele kind af en zo voelt een kind dat ook. Een goed

manier van kritiek geven is: 'Ik vind het niet goed dat jij met deze dingen gooit en wil dat je ze netjes geeft.' Bij opbouwende kritiek geef je aan op welk gedrag de kritiek precies gericht is (gooien met dingen), waarom je dat gedrag niet goed vindt en wat mogelijke gedragsalternatieven zijn (netjes geven). Als je de ik-vorm gebruikt, benadruk je dat jij er last van hebt. Ondersteun de kritiek met je houding (fronsen, streng kijken).

Met name bij jongeren (denk aan Explorers en oudere Scouts) is de wijze van kritiek geven belangrijk voor je verdere relatie. Een tegenreactie of een discussie kan leiden tot het opnieuw bespreekbaar maken van waarden en normen. Geef hiertoe ook de ruimte, maar spreek daarbij dan ook duidelijk eventuele nieuwe afspraken door.

'Kees, ik baal er enorm van dat je je niet aan deze afspraak houdt. Het hele bestuur is akkoord met het themaprogramma!'

'Juist ja, het hele bestuur, maar waar zijn mijn argumenten gebleven? Daar is totaal niet naar geluisterd. Vorige week op de fiets naar huis is verder alles bekonkeld.'

'Oké Kees, misschien is het goed ons overleg en de besluitvorming weer eens door te spreken, maar wil je je nu dan wel houden aan de gemaakte afspraken?'

'tja ... nou ja, maar volgende week wil ik er wel over praten'

negeren

Een andere mogelijkheid met ongewenst gedrag om te gaan, is negeren. Negeren is moeilijk, mensen hebben de neiging tot reageren en bovendien zal negeren eerst zorgen voor versterking van het gedrag. Toch zal het op den duur afnemen. Kinderen ervaren dat ze vooral aandacht krijgen als ze positief gedrag vertonen en dat negatief gedrag geen aandacht oplevert. Bij negeren is het belangrijk niet het hele kind te negeren maar alleen het ongewenste gedrag. Het is bovendien belangrijk ervoor te zorgen dat het gewenste gedrag wel positieve gevolgen heeft.

Soms is negeren niet mogelijk, bijvoorbeeld bij pijn, gevaar of pesten. Negeren is effectief bij ongewenst gedrag dat telkens terugkomt, bijvoorbeeld zeuren en jengelen om aandacht te krijgen, en bij ongewenst gedrag dat ineens de kop opsteekt, bijvoorbeeld als een kind ineens gaat vloeken of vieze woorden zeggen. Negeren is verder effectief bij niet ter zake doend gedrag als mopperen bij het uitvoeren van een opdracht. Concentreer je op de positieve kanten van het uitvoeren van de opdracht en niet op het mopperen. Ongewenst gedrag is vervelend en eigenlijk niet te tolereren, maar als je je er druk om maakt, heeft het kind een manier gevonden op een negatieve manier aandacht te krijgen.

straffen

Straf zo min mogelijk. Straf geven heeft veel nadelen:

- Het verslechtert de relatie tussen leiding en kind;
- Er wordt geen nieuw gewenst gedrag door aangeleerd;
- Als degene die straft er niet is, wordt het toch stiekem gedaan;

- Straffen levert aandacht op en heeft daardoor een ongewenste werking;
- Het kind krijgt een slecht voorbeeld.

Kortom, van belonen leert een kind meer dan van straffen.

Soms is straffen echter nodig. Straf, als een negatieve consequentie die onmiddellijk op ongewenst gedrag volgt, heeft effect in de zin dat het kind meestal stopt met het ongewenste gedrag. Maar alleen straffen en niet aangeven wat wel gewenst is, verliest zijn effect op den duur. Straf kan pas tot gewenst gedrag leiden als het kind in staat is het gewenste gedrag uit te voeren. Het kind leert wat niet mag en je geeft het kind adviezen over welk gedrag wel gewenst is. Voor kinderen is het belangrijk dat ze weten wat hen te wachten staat. Zoals gezegd, het effect is het grootst als je het gewenste gedrag beloont.

Onderstaand schema vat de mogelijkheden gedrag te veranderen samen:

Ongewenst gedrag verzwakken	Gewenst gedrag versterken
<p>Situatie veranderen Negatief gevolg laten ervaren door:</p> <p>Sociale versterkers; Opbouwende kritiek;</p> <p>Negeren; Straffen.</p>	<p>Positief gevolg laten ervaren door:</p> <p>Materiële versterkers; Activiteit als beloning.</p>

9 OMGAAN MET CONFLICTEN

Wie te maken heeft met kinderen met probleemgedrag, moet goed kunnen omgaan met conflicten. Daarom gaan we hier kort in op hoe je te werk kunt gaan in verschillende situaties.

kijken en luisteren

In hoofdstuk 7 gaven we al aan dat het belangrijk is goed waar te nemen. Ook bij ruzie tussen kinderen is het belangrijk goed te kijken en te luisteren. Hoe je reageert op een bepaalde gebeurtenis, hangt voor een deel af van de indruk die je van de situatie hebt. Deze indruk hoeft echter niet altijd juist te zijn. Daarom is het belangrijk dat je betrouwbaar waarneemt en zo dicht mogelijk bij de werkelijkheid denkt. Een indruk kan nog zuiverder worden door goed te luisteren naar wat de kinderen vertellen. Daarnaast is het belangrijk te controleren of je waarneming juist is voordat je reageert (nemen andere leiders hetzelfde waar?). Dus: **waarnemen - denken - reageren**. In het volgende voorbeeld kun je zien wat er gebeurt als je te snel conclusies trekt.

'Baloe, Chrisje heeft vorige week mijn Slymie gepikt.'

'Chrisje, kom eens hier, ik hoor net van Janneke dat jij haar Slymie gepikt hebt. Twee weken geleden heb je dat ook al gedaan bij Bianca. Hoe vaak moet ik nou nog zeggen dat je van andermans spullen af moet blijven!'

'Maar ... maar ...'

'Kom op, geef nu terug!'

'Maar Baloe, ik mocht het hebben van Janneke. Ik heb het nog een keer extra gevraagd en Jannekes moeder vond het ook goed.'

'Ja, maar ik wil het nu weer terug hebben, hoor Baloe!'

zelf oplossen

Kinderen hebben vaak korte ruzies en onderlinge conflicten, meestal om kleine dingen. Vaak lossen ze dat zelf op en gaan dan samen weer vrolijk verder met de activiteit. De leiding hoeft niet altijd in te grijpen. Leren overleggen en conflicten oplossen op een positieve manier zijn belangrijke stappen in de ontwikkeling van kinderen. Daarvoor moet je ruimte bieden. Soms is het daarom slim conflicten te negeren. De kinderen lossen het dan zelf wel op.

behoeftenconflict

Soms is er sprake van een behoeftenconflict. De leiding en de meeste kinderen willen bijvoorbeeld kleien maar een aantal kinderen wil liever tikkertje doen. Je kunt dan als leiding reageren: 'Je moet gehoorzamen, punt uit!' Een andere manier is te overleggen. In eerste instantie neem je een afwachtende houding aan en kijk je of kinderen zelf tot een oplossing komen. Daarna kun je vragen wat er aan de hand is en goed luisteren. Ten slotte stel je het probleem vast. Je zoekt dan gezamenlijk naar oplossingen. Alle kinderen mogen oplossingen aandragen, pas daarna geef je als leiding oplossingen. Soms is een conflict al opgelost als iedereen de kans heeft gekregen zijn behoeften duidelijk te maken. Door de kinderen mee te laten denken, voelen ze zich gewaardeerd en uiteindelijk ook verantwoordelijk voor de gekozen oplossing. Als alle oplossingen aangedragen zijn, kies je samen een oplossing en maak je afspraken. Het gaat erom te zoeken naar een oplossing die voor iedereen acceptabel is. Bijvoorbeeld 'Nu gaan we kleien en als jullie goed meedoen, gaan we aan het eind van de middag nog even tikkertje doen.' Ten slotte ga je de afspraken uit-

voeren. Kinderen leren op deze manier ruzies uit te praten en te onderhandelen op een positieve manier.

waarden en normen

Er kan ook sprake zijn van een conflict door verschillen in waarden en normen. Met name bij Explorers kun je hiermee te maken krijgen. Zo'n conflict is lastiger op te lossen, omdat het lastig is het eens te worden over waarden en normen. In een dergelijke situatie probeer je via gezamenlijk overleg tot een oplossing te komen. Je kunt ook advies of opbouwende kritiek geven of uitleggen waarom je rekening moet houden met anderen.

ingrijpen

Soms is het zoeken naar oplossingen niet in overleg te doen. Kinderen kunnen te jong of te onredelijk zijn. Ook kunnen er grenzen, die in overleg zijn gesteld, worden overschreden en is ingrijpen nodig, bijvoorbeeld bij pijn, schelden, spullen afpakken en gevaar. De leidinggevende neemt dan zelf, al of niet in overleg met andere teamleden, de beslissing, maar legt duidelijk uit waarom. Conflicten tussen jou en het kind kun je soms oplossen door te wijzen op regels en afspraken. Soms is het noodzakelijk een kind te dwingen zich aan jou aan te passen. Er moet een beslissing genomen worden, je weet dat je gelijk hebt, dus gebruik je je macht. De ervaring leert dat dat beter werkt bij jonge kinderen dan bij jongeren!

10. SPECIFIEK PROBLEEMGEDRAG

In dit hoofdstuk gaan we in op een aantal vormen van probleemgedrag, die een specifieke aanpak nodig hebben. Elke aanpak die beschreven wordt, is een richtlijn, een mogelijkheid die kan helpen bij het omgaan met kinderen: ieder kind en ook iedere leidinggevende is anders. De aanpak van kinderen met probleemgedrag kent geen standaardregels. We noemen een aantal benaderingswijzen. Positief omgaan met kinderen, prijzen en opbouwende kritiek geven is ook hier weer van groot belang.

Achtereenvolgens worden behandeld:

- Agressief gedrag;
- Hyperactief gedrag;
- Verlegenheid;
- Angstig gedrag;
- Depressief gedrag;
- Pesten;
- Klikken, jokken en liegen;
- Alcohol, roken en drugs.

AGRESSIEF GEDRAG

Agressie kan op verschillende manieren geuit worden: verbaal (schelden), non-verbaal (tong uitsteken) en fysiek (schoppen of met de deur gooien). Mogelijke oorzaken van agressief gedrag zijn te vinden in het kind zelf, in de groep, het gezin of de buurt. Soms heeft agressie lichamelijke oorzaken, zoals suikerziekte of allergie. Soms heeft het te maken met de ontwikkelingsfase. Kinderen kunnen ook agressief worden uit woede en onmacht. Tijdens activiteiten kunnen kinderen voor problemen komen te staan, die ze niet kunnen oplossen. Ze raken gefrustreerd en reageren met agressief gedrag. Kinderen kunnen ook gefrustreerd raken door gevoelens, bijvoorbeeld jaloezie en angst, reactie op straf, verveling of strijd om macht. Hierdoor kunnen negatieve gevoelens ontstaan, die door middel van agressie worden afgereageerd. Kinderen leren ook heel wat agressief gedrag door het gedrag van volwassenen die voor hen veel betekenen te imiteren.

'Als Rosalinde er is, is er geheid ruzie in de groep. Rosalinde pest, ze slaat andere kinderen, ze scheldt ze uit voor alles wat mooi en lelijk is. Behalve bij ons is ze nergens welkom. Op advies van een consulent van het RIAGG, waar de ouders contact mee hebben, zijn we begonnen Rosalinde zeer positief te benaderen. Als er iets mis gaat en ze mept er weer eens op los, spreken we haar daar wel op aan, maar we benadrukken ook, dat we haar eigenlijk wel aardig vinden. Voor Rosalinde werkt dit enorm goed. Ze is nog steeds een ramp voor de andere kinderen en soms ook voor zichzelf en ons, maar ze heeft er vertrouwen in dat we haar de moeite waard vinden. Ze doet enorm haar best om onze vriendschap te blijven behouden en gaat het dan eens mis, ach, dan vergeven we dat haar. We proberen wel de grens in de gaten te houden, want andere kinderen mogen er natuurlijk niet de dupe van worden.'

Mogelijke strategieën:

Er bestaan verschillende methoden met agressief gedrag om te gaan. Welke methode je kiest, hangt af van je individuele voorkeur, de situatie, de groep en de geschiktheid voor leidinggevende en kind. Zelf kwaad worden, lost meestal niets op. Bovendien verschillen mensen in wat ze accepteren. Die verschillen kun en moet je niet wegnemen, wel kun je afspraken maken over de grenzen van wat je accepteert.

Voordat je een strategie kiest, stel je het concrete probleem en de mogelijke oorzaken vast. Waardoor is de agressie ontstaan? Belangrijk is hierbij dat je rustig blijft, daar wordt het kind zelf ook rustig van. Stel vragen en luister goed! Daarna zoek je naar manieren om om te gaan met agressie. Je overlegt en maakt afspraken over de grenzen die je stelt tijdens de activiteiten en over jouw reactie op het overschrijden van die grenzen, over de opzet van een activiteit (meer aan behoefte tegemoet komen of meer uitlaatkleppen) en over een gedragsveranderplan door belonen en/of straffen. Aan het eind van de opkomst kun je het gedrag met het kind evalueren en bijvoorbeeld zeggen 'Het ging goed vandaag!'

Een manier om om te gaan met agressie is kinderen de kans te geven emoties te uiten. Niet alleen emoties van plezier, liefde en warmte, maar ook van agressie. Door de ruimte te geven energie kwijt te raken (bewegingsspelletjes), even af te reageren, kun je negatief gedrag omzetten in positief gedrag.

Soms kunnen kinderen een agressieve bui hebben, die ze niet kunnen beëindigen. Dan moet je ingrijpen. Je kunt ze bijvoorbeeld even stilzetten, midden in hun bezigheden, om ze met hun gedrag te confronteren: 'Ga daar eerst maar eens even over nadenken'. Bij jongere kinderen stop je ongewenst gedrag door het kind even apart te zetten op een stoel of in een hoekje om af te koelen. Vijf minuten is voor een kind al een hele tijd, maar er moet dan wel controle zijn op de naleving. Je kunt bijvoorbeeld zeggen: 'Wie niet spelen kan, wordt stilgezet.' Verder moet je geen woorden vuil maken aan het gedrag. Geef geen uitleg die kinderen misschien toch niet begrijpen. Het gaat niet om vermaningen,

alleen om het stilzetten. Vragen of het over is en of we weer verder kunnen, hoort erbij. Zo worden kinderen met zichzelf geconfronteerd. Ze leren zichzelf te corrigeren. Bovendien is het een manier met een nieuwe start te beginnen: vergeven en vergeten. Het herstelt de vertrouwensrelatie. Zegt een kind niets en blijft het mokken, dan kun je het laten zitten totdat het ja kan zeggen. Zichtbaar blij zijn is dan belangrijk.

Jongeren met agressief gedrag vragen een soortgelijke benadering. Even weghalen uit de omgeving waardoor ze geprikkeld worden kan al bijdragen aan het terugkeren van een rustiger stemming. De begeleider kan de jongere zelf zijn gedrag laten verklaren. 'Joh, ik zie je helemaal over de rooie gaan. Hoe kan dat, wat is er precies aan de hand?' Op basis van de eigen verklaring kan hij samen met de begeleider zoeken naar de manier waarop hij weer terug kan in de groep. De jongere is de probleemveroorzaker en kan zelf bijdragen aan het vinden van de oplossing.

'Kees is totaal door het dolle. Het kampvuur is niet gemaakt zoals hij wilde en dat pikt hij niet. Werkelijk, zelfs zijn ogen worden helemaal wazig. Hij ziet niets, hij hoort niets, hij blijft alleen om zich heen meppen. Wanneer hij uitgeraasd is, is hij bekaf. Hij weet zich dan nog maar amper te herinneren wat er gebeurd is en baalt ervan dat hij zo tekeer is gegaan.'

driftbuien

Kinderen met driftbuien vragen een speciale aanpak. Je kunt ervoor kiezen het kind kalmerend of sussend toe te spreken of het kind uit te laten razen. Beetpakken en duidelijk maken dat het moet ophouden is ook een mogelijkheid, als het kind op dat moment aanspreekbaar is. Ten slotte kun je het kind ook apart zetten van de persoon/situatie die de driftbui veroorzaakt. Goed napraten is belangrijk, evenals goed nadenken wat de aanleiding was en hoe je dit kunt voorkomen.

HYPERACTIEF GEDRAG

Kinderen met hyperactief gedrag zijn rusteloos, moeilijk en chaotisch. Ze zijn moeilijk te stoppen. Het gedrag kan in een groep storend werken. Bij een hyperactief kind heb je gauw de neiging het te kalmeren en af te remmen. Dat is erg moeilijk. Een hyperactief kind heeft namelijk altijd energie te veel. Het is belangrijk hyperactief gedrag niet alleen als negatief te zien en de positieve kant te benadrukken. Het is zinvol zowel het negatieve als het positieve gedrag te omschrijven. Aan de hand hiervan kun je een manier vinden om met dit gedrag om te gaan.

'Joost is acht jaar. Hij kan zich moeilijk concentreren. Hij kan niet rustig op een plek blijven zitten. Hij staat voortdurend op en loopt wat heen en weer. Hij reageert op alles en iedereen in zijn omgeving.'

Mogelijke strategieën:

- Bied zoveel mogelijk structuur aan. Dit kan door regelmaat en rust. Met rust wordt bedoeld dat er niet te veel dingen en mensen in de omgeving zijn, die kunnen afleiden en dat de omgeving overzichtelijk is;
- Wees niet te veeleisend. Bied activiteiten overzichtelijk aan en stem ze af op de mogelijkheden van de kinderen. Dus niet te moeilijk en niet te eenvoudig. Zo worden stap voor stap successen bereikt en wordt het zelfvertrouwen vergroot;
- Bied activiteiten aan, die veel energie vragen;
- Reageer zoveel mogelijk consequent;
- Geef geheugensteuntjes. Kinderen met hyperactief gedrag hebben problemen met het onthouden van dingen en daarom is het zinvol een geheugensteuntje te geven. Dat kan bijvoorbeeld in de vorm van kaarten waar een aantal handelingen op staat.

VERLEGENHEID

Sommige kinderen zijn erg verlegen, durven niet uit zichzelf met andere kinderen te spelen en klampen zich het liefst aan de leiding vast.

'Maaïke geeft steeds aan, dat ze dolgraag met andere kinderen wil spelen, maar ze durft gewoon niet. We hebben van alles geprobeerd om haar zelf vriendjes te leren maken, maar niets hielp. Tot we Zita in de groep kregen, een heel sociaal meisje van Maaïkes leeftijd. En nu helpt Zita ons én Maaïke om over de drempels van haar verlegenheid heen te stappen. Als we in groepjes werken, zit Maaïke altijd bij Zita in de groep. Zita spoort Maaïke aan, haalt haar zelfs thuis op, betreft haar bij alles wat zij op de club doet. En Maaïke kruipt langzaam uit haar schulp. Maaïke zal altijd extra aandacht blijven vragen, maar ze is in elk geval geen buitenbeentje meer. Voor haar en voor ons is dat voorlopig genoeg.'

Een kind dat voortdurend contacten met andere kinderen uit de weg gaat, kan in een sociaal isolement terecht komen. Hierdoor kan het in een vicieuze cirkel komen. Hoe meer het kind geïsoleerd raakt, hoe verlegener het wordt.

Mogelijke strategieën:

- Het opbouwen van een vertrouwensrelatie. Ontdekken wat de sterke kanten van het kind zijn en hierin voorzichtig stimuleren;
- Het kind accepteren zoals het is;
- Niet forceren. Kinderen geven zelf aan hoever ze willen gaan. Tevreden zijn met kleine veranderingen in het gedrag. Tijd, geduld en energie is belangrijk;
- Inschakelen van andere kinderen. Voor kinderen is het van belang een maatje te hebben. Stimuleren als het kind contact zoekt, is erg goed;
- Positieve kanten benoemen. Het benadrukken van de positieve kanten is erg belangrijk, omdat het kind alleen negatieve kanten ziet.

ANGSTIG GEDRAG

Een kind met veel angsten voelt zich onveilig. Dit beïnvloedt het zelfvertrou-

wen. Uitzoeken waarvoor een kind bang is en dit serieus nemen, is belangrijk. De angst wegnemen lukt niet altijd. Wel kunnen kinderen leren om te gaan met die angst. Soms zijn ze bang contact te maken.

'Jantien van vijf is sinds drie maanden bij Scouting. Ze is stil en teruggetrokken. De leiding heeft het gevoel dat ze moeilijk tot haar doordringen. Ze is bang voor alle veranderingen en voor elke nieuwe gebeurtenis. Ze doet niet aan alle activiteiten mee. Ze houdt zich het liefst wat afzijdig van de andere kinderen.'

Mogelijke strategieën:

- Praten. Kinderen van een jaar of acht kunnen goed praten over angst. Ze kunnen aangeven waarvoor ze bang zijn en waarom. Maak duidelijk dat angst mag en ook weer kan verdwijnen en dat je het kind daarbij wilt helpen;
- Angsten uiten. Jongere kinderen kunnen nog niet goed over hun angsten praten. Zij kunnen door middel van spel, drama en andere expressievormen hun angsten uiten;
- Angst serieus nemen. Ingaan op de angstfantasie en de aanpak forceren, maar kleine stapjes nemen;
- Stimuleren als het kind contact zoekt;
- Afleren van angsten. In de leertheorie gaat men er vanuit dat angst is aangeleerd en dus ook weer kan worden afgeleerd. Stapje voor stapje kan de angst te lijf worden gegaan.

DEPRESSIEF GEDRAG

Kinderen met depressief gedrag zijn teneergeslagen, ontmoedigd en verdrietig. Ze zijn vaak stil en teruggetrokken. Dit kan lijken op verlegenheid, maar bij depressieve kinderen zit het probleem vaak dieper. Ze hebben vaak een negatief zelfbeeld en weinig zelfvertrouwen. Een diepe twijfel over zowel de eigen vaardigheden als over zichzelf zal een kind ertoe brengen sociale situaties zoveel mogelijk te vermijden. Door zich terug te trekken uit de contacten, bespaart het zichzelf de beleving van weer een teleurstelling, maar zo komt het ook in een eenzame positie terecht. Zo kan er een cirkel ontstaan waardoor het steeds moeilijker wordt sociale contacten te hebben en wordt het isolement steeds groter. Ze beschouwen zichzelf als waardeloos. Niet alleen het sociale zelfbeeld is negatief, vaak voelen ze zich ook intellectueel tekortschieten. Ook denken ze vaak dat ze niet aantrekkelijk genoeg voor anderen zijn om mee om te gaan. Deze kinderen zijn angstig, verlegen, teruggetrokken, gedeprimeerd, overgevoelig, hebben weinig zelfvertrouwen, blozen snel, huilen veel, zijn gereserveerd en gesloten.

Met name in de pubertijd kunnen signalen van deze aard heel belangrijk zijn. In deze periode, waarin de identiteit sterk gevormd wordt, is de jongere sterk afhankelijk van wat anderen van hem of haar vinden. Wanneer een jongere bovenstaand gedrag gaat vertonen, is extra aandacht dus zeer zeker op z'n plaats.

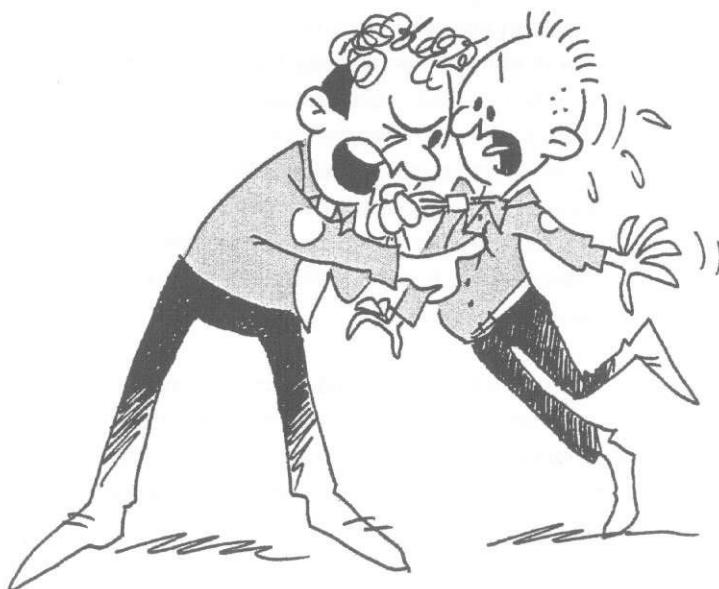
'Herman is veertien jaar. Meestal kijkt hij somber. Hij heeft weinig interesse voor anderen en zijn omgeving. Zijn moeder vertelt dat hij slecht slaapt. Hij klaagt veel over moe zijn.'

Het is belangrijk deze kinderen voorzichtig te benaderen. De strategieën lijken op die van verlegenheid, maar hier ligt nog sterker de nadruk op het ontwikkelen van eigenwaarde en een positief zelfbeeld. Mogelijke strategieën zijn:

- Het opbouwen van een vertrouwensrelatie;
- Ontdekken wat de sterke kanten zijn en deze voorzichtig stimuleren;
- Positieve kanten benoemen. Het benadrukken van de positieve kanten is erg belangrijk omdat het kind alleen de negatieve ziet;
- Het kind accepteren zoals het is;
- Niet forceren. Kinderen geven zelf aan hoever ze willen gaan. Tevreden zijn met kleine veranderingen in het gedrag. Tijd, geduld en energie zijn belangrijk;
- Inschakelen van andere kinderen. Voor kinderen is het van belang een maatje te hebben. Stimuleren als het kind contact zoekt, is erg goed.

PESTEN

Voor het ontstaan van pesterijen moeten drie factoren aanwezig zijn: een pester, een slachtoffer en een bepaalde groepsgeest. Pesters zijn meestal even oud of ouder dan de slachtoffers en lichamelijk sterker. Ze zijn vaak extravert en overactief, ze houden van ruwe spelletjes. Zowel jongens als meisjes pesten, zij het op een verschillende manier. Jongens pesten vooral door te schelden en door schoppen en slaan, meisjes gebruiken naast schelden vooral uitsluiting. Het is belangrijk te bedenken dat pesters meestal niet zo'n groot zelfvertrouwen hebben, in tegenstelling tot wat vaak gedacht wordt. Het blijkt dat zij eerder gevreesd dan geliefd zijn, en dat ze een grote behoefte hebben aan bevestiging en erkenning. Soms zijn pesters ook kinderen die zelf eerder gepest zijn en dit voortaan willen voorkomen.

Het slachtoffer houdt, in tegenstelling tot de pester, niet van geweld of ruwe spelletjes. Het kind is in zichzelf gekeerd, angstig of onzeker. Het durft zich niet te verzetten uit angst nog meer gepest te worden en praat er niet over: klikken zou ook wel eens afgestraft kunnen worden. Slachtoffers hebben een negatief zelfbeeld, twijfelen aan zichzelf en denken vaak dat het onvermijdelijk is dat zij steeds het slachtoffer zijn. Zondebokken hebben altijd iets waardoor ze 'anders' zijn. Dat kan hun uiterlijk zijn (bijvoorbeeld beugel, bril, haar- of huidskleur), maar het kan ook gaan om kleding, hobby's of de manier waarop ze op anderen reageren. Dat anders zijn is wel de aanleiding, maar niet de oorzaak van pesterijen: niet iedere roodharige wordt gepest.

In elke groep heersen normen over de manier waarop men met elkaar hoort om te gaan. Deze groepsnormen bepalen voor een groot deel of er pesterijen zijn. Pesterijen blijven bestaan, niet alleen omdat er een pester en een slachtoffer zijn, maar ook omdat de groep en de leiding, dit toelaat.

Gepest worden, roept bij kinderen vooral naar binnen gerichte emoties op. Boosheid, onzekerheid en verdriet. Kinderen willen voorkomen dat ze gepest worden en trekken zich daarom vaak terug. Als een kind gepest wordt, kun je dat soms merken omdat het niet veel meer vertelt of niet graag mee wil doen aan activiteiten of omdat het niet met bepaalde kinderen om wil gaan. Er zijn ook kinderen die steun zoeken of die reageren met agressie.

MISVERSTANDEN OVER PESTEN

'Pesten gaat vanzelf over'

Zolang er niet ingegrepen wordt, gaat pesten gewoon door. Het kan dan zelfs steeds erger worden;

'Pesten is onvermijdelijk en hoort bij het leven'

Onschuldige plagerijen maken deel uit van het dagelijks leven en zullen allicht altijd wel voorkomen. Dat één slachtoffer steeds weer het mikpunt is van pesterijen moet vermeden worden;

'Het slachtoffer lokt het zelf uit'

Dit is voor een deel inderdaad waar, maar geldt niet in het algemeen. Bovendien is het slachtoffer zich niet bewust van zijn uitlokkend gedrag, hij heeft dit zeker niet gewild en heeft recht op hulp;

'Van pesterijen word je hard'

Toevallige plagerijen kunnen misschien bijdragen tot enige weerbaarheid in de omgang. Pesterijen doen dat zeker niet: de slachtoffers worden overtuigd van hun minderwaardigheid en keren in zichzelf.

'Anna wordt telkens na de groepsbijeenkomst door drie meisjes opgewacht. Ze schelden haar dan uit. Haar banden waren al vijf keer leeg en haar rugzak wordt leeggeschud. Anna gaat niet graag meer met andere kinderen om. Als andere kinderen haar negatief benaderen, huilt ze. Waarmee ze dan weer gepest wordt.'

Mogelijke strategieën:

Voor het gepeste kind:

- Stel het kind gerust door het te vertellen dat je nooit iets zult doen, zonder dat het ervan weet en doe dat dan ook niet. Beloof niet dat je tegen niemand wat zult zeggen, want dan kun je niets aan het probleem doen. Vertel dat je het met andere leidinggevenden moet bespreken om iets te kunnen veranderen;
- In de bibliotheek is veel leesmateriaal over pesten te krijgen. Er zijn ook boeken te vinden die speciaal geschreven zijn voor kinderen en jongeren. Je kunt samen zo'n boekje doorwerken en het kind uitleggen, waarom kinderen pesten. Maak duidelijk dat het nooit aan het kind ligt dat gepest wordt;
- Overleg met de ouders en betrek ze bij de benadering;
- Probeer het kind wat zelfvertrouwen te geven. Geef extra aandacht aan de dingen waar het goed in is;
- Stimuleer het zelfvertrouwen van het kind. Bespreek samen hoe het pestgedrag te voorkomen is;
- Misschien is het kind zolang gepest en heeft het zo weinig zelfvertrouwen, dat je met de ouders zou moeten bespreken of het kind doorverwezen kan worden naar een sociale vaardigheidstraining (verschillende instellingen voor jeugdhulpverlening en -gezondheidszorg bieden dergelijke trainingen).

Voor de pester:

- Vraag hoe het zit met dat pesten. Hij of zij zal het misschien eerst ontkennen of afdoen met 'iemand moet toch tegen een pesterijtje kunnen'. Vraag verder of het om een incident gaat of dat het kind regelmatig andere kinderen pest. Geef aan dat jij het probleem serieus neemt en vindt dat het pesten zo snel mogelijk moet stoppen. Het kan zijn dat het kind onvoldoende in de gaten heeft hoe erg het is wat hij een ander kind aan doet. Leg dat goed uit. Geef aan dat jij pesten afkeurt. Het kan zijn dat het kind ophoudt. Die kans is echter niet zo groot. De groep waarin het kind verkeert, heeft ook een beeld van haar of hem: de stoere bink, de grootste mond;
- Je kunt het kind een boekje uit de bieb over het onderwerp laten lezen en dit later met hem/haar bespreken;
- Het kind kan zeggen dat het gepeste kind het zelf uitlokt. Leg uit dat niemand pesten uitlokt. Anders doen, of andere kleding dragen mag nooit een reden zijn tot pesten;
- Vergeet niet zelf het goede voorbeeld te geven. Oordeel niet te hard of snel over andere mensen, bijvoorbeeld over andere Scoutinggroepen waar het anders toegaat.

Voor de groep:

- Overleg eerst met het gepeste kind en de pester. Het gepeste kind kan het eng vinden als het pesten in de groep wordt besproken;
- Bespreek het pesten daarna met de groep. Hun gedrag wordt besproken. Wat doen ze, en waarom? Wat zijn de vervelende gevolgen daarvan? Kinderen kunnen leren dat anderen ook gevoel hebben. Je kunt ze dat leren door hun te vragen hoe ze zichzelf zouden voelen in zo'n situatie. Vervolgens vraag je wat ze kunnen doen zodat een ander zich goed voelt;
- Praat niet alleen met het kind dat gepest wordt. Pesten is de verantwoordelijkheid van de kinderen die het doen, niet van het slachtoffer;
- Geef aan dat pesten niet geaccepteerd wordt. Dit moet zowel voor de pester als de groep duidelijk zijn. Ieder kind heeft het recht zich prettig te voelen in een groep, niet alleen degene met de grootste mond, de sterkste of de brutaalste;
- Maak afspraken, zodat je bij het eerste signaal van pesten het gedrag meteen kunt corrigeren.

KLIKKEN, JOKKEN EN LIEGEN

We leren kinderen dat klikken niet mag en onsportief is. Volwassenen houden zich echter zelf niet altijd aan deze regel. Dit leidt bij de kinderen tot verwarring. Heel verwarrend is voor kinderen ook dat opvoeders klikken verbieden, tenzij ze er zelf om vragen: 'Wie weet wie dat gedaan heeft? We gaan niet weg voordat jullie zeggen wie het gedaan heeft.'

Kinderen klikken uit verschillende behoeften. Er ontstaat langzaam het gevoel voor goed en kwaad. Het ontwikkelen van besef van wat mag en niet mag kost moeite. Het kind ziet maar al te vaak gedrag dat niet goed is, toch gebeuren. Kinderen zeggen wat anderen hebben gedaan en tasten af of dat wel of niet wordt afgekeurd. Deze reactie is weer bepalend voor het gedrag van het kind. Ook kan een kind klikken om bij de leiding in een goed blaadje te komen. Vooral wanneer een kind zich niet zeker voelt van een positieve mening, zal het die willen kopen door anderen zwart te maken. Het is dan verstandig de oorzaak van het klikken weg te nemen.

'Karlijn is zes. Ze vertelt met een stalen gezicht de meest fantastische verhalen alsof ze echt gebeurd zijn. Wanneer haar moeder haar ernaar vraagt, blijkt ze het zelf allemaal te geloven. Weet Karlijn niet wat ze doet? Jokt ze? Nee, Karlijn vertelt alleen maar wat haar fantasie haar ingeeft.'

Vooral jonge kinderen kunnen moeilijk onderscheid maken tussen fantasie en werkelijkheid. Ze vertellen fantasieën alsof ze waar gebeurd zijn. De werkelijkheid zoals ze die beleven, maar ook hun wensen verwerken ze in die verhalen. Jokken kan een signaal zijn. Een kind verliest zich in de fantasiewereld en verliest tevens het zicht op de realiteit. Een kind kan de werkelijke situatie als te ingrijpend, te problematisch ervaren en vlucht daarom in een schijnwereld. Een eenzaam kind kan bijvoorbeeld de meest fantastische verhalen ophangen over avonturen die het met zijn vrienden beleeft.

Mogelijke strategieën:

- Om te achterhalen wat er echt gebeurd is, kun je beter op een later tijdstip nog eens met het kind praten;
- Zeg niet dat het kind jukt, dat maakt een kind eenzaam met zijn belevingen. Bovendien schept het een sfeer van wantrouwen;
- Probeer telkens weer het vertrouwen te herstellen. Ieder kind liegt wel eens. Kinderen kunnen liegen om verschillende redenen: liegen om stoer te zijn, uit noodweer of om de lieve vrede;
- Als je merkt dat een kind zelden de waarheid spreekt, dan moet onderzocht worden of er meer aan de hand is. De ouders zouden dan deskundige hulp in kunnen schakelen.

ALCOHOL, ROKEN EN DRUGS

Met name in de pubertijd vertonen jongeren 'experimenteergedrag'. Binnen bepaalde grenzen is dat goed voor de ontwikkeling van een eigen identiteit. Als leidinggevende ben je meestal minder enthousiast als een tiener uitprobeert tot hoe ver hij bij je kan gaan. Met name als het gaat om roken en drinken, willen de conflicten nog wel eens oplopen.

Het is vaak moeilijk iets aan het gebruik van genotmiddelen te doen. Het drinken van alcohol is algemeen aanvaard. Jongeren zullen bij hun groei naar volwassenheid te maken krijgen met roken en alcohol en ze zullen voor zichzelf een houding over deze zaken moeten ontwikkelen. Meestal beginnen jongeren in het begin van hun puberteit te experimenteren met het gebruik van alcohol en tabak. Aan het gebruik zijn sociale codes verbonden: je wordt geaccepteerd door de groep. De betekenis van alcoholgebruik van jongeren moet je vooral zoeken in zaken als erbij horen, omgaan met risico's, aftasten van hun eigen grenzen en die van hun ouders of leidinggevendens.

Vaak wordt beweerd dat jongeren niet over alcohol en drugs willen praten. Ze willen er inderdaad niet over praten als dat op een bevoogdende wijze gebeurt, maar in het proces van aftasten van grenzen hebben jongeren wel degelijk vragen. Ze vragen om voorbeeldgedrag en informatie van ouders en andere volwassenen. Niet in de vorm van strakke regels over wat wel en wat niet mag. Belangrijk is, zoals ook in hoofdstuk 5 wordt beschreven, hoe je als volwassene zelf omgaat met je eigen grenzen en beperkingen. Scouting heeft een rol bij het leren omgaan met en bepalen van waarden en normen van de groep, bijvoorbeeld door de grenzen af te bakenen en door jongeren te confronteren met de consequenties van hun gedrag.

Als leidinggevende bij Scouting ben je geen vervangende ouder, maar wel iemand aan wie kinderen zich kunnen spiegelen en aan wie ze een voorbeeld kunnen nemen. Iedere leidinggevende brengt bewust of onbewust waarden en normen over. Dus drinken en roken verbieden, maar zelf wel drinken of roken geeft een dubbele boodschap.

Mogelijke strategieën:

- Hoe ziet het drink- en rookgedrag eruit? Zijn er vaste groepjes binnen de groep? Wat wil je veranderen? Zijn er vaste momenten waarop het problematisch is? Welke achtergronden spelen een rol?
- Geef voorlichting. Dat kan terloops, maar ook heel bewust. Je kunt een externe deskundige uitnodigen. Er zijn diverse instellingen (onder andere de GGD-gezondheidscentra in de grote steden) die allerlei hulpmiddelen ontwikkeld hebben voor het geven van voorlichting over alcohol aan verschillende doelgroepen. Benadruk de voordelen van het gewenste gedrag: geen kater, je voelt je fitter. Om de negatieve gevolgen van alcoholgebruik te laten zien, is vooral voor jongeren tot vijftien jaar een confronterende aanpak effectief. Geef mogelijkheden om gedrag te veranderen, bijvoorbeeld vaardigheden om groepsdruk te kunnen weerstaan. Ook hier is het van belang de jongeren zoveel mogelijk te betrekken bij de voorbereiding en opzet van voorlichting. Hoe groter de betrokkenheid, des te meer kans op verandering van hun gedrag;
- Maak nieuwe afspraken. In hoofdstuk 5 werd beschreven wat de spelregels zijn bij het stellen van grenzen. Maak samen met de jongeren afspraken en trek als (bege)leiding één lijn. Je kunt bijvoorbeeld gaan werken aan het opstellen van een reglement. Alcohol helemaal verbieden is lastig. Het is beter jongeren te leren verantwoord om te gaan met alcohol;
- Zorg dat niet alleen de afspraken duidelijk zijn, maar ook de gevolgen van een overtreding ervan. Een officiële waarschuwing, een aantal weken geen toegang. Maak de afspraken samen en reageer consequent op overtredingen. Het principe gewenst gedrag te belonen, werkt ook hier.

De laatste drie maatregelen zijn nauw met elkaar verbonden. Voorlichting biedt mogelijkheden voor het maken van nieuwe afspraken en het plannen van activiteiten. Alleen met voorlichting, zonder dat die ondersteund wordt door afspraken en activiteiten, zul je weinig bereiken. Met het geven van voorlichting vergroot je de keuzemogelijkheid, door zowel de voordelen als de risico's van gebruik naast elkaar te zetten.

11 CONTACTEN MET OUDERS

Zodra een kind zich aanmeldt bij de groep, is het nodig met de ouders een kennismakingsgesprek te voeren. Waarom kiezen ze voor Scouting en wat verwachten ze van Scouting? En in hoeverre kunnen jullie hieraan tegemoet komen? Daarnaast is het nuttig meer informatie over het kind te hebben (gezinssamenstelling, vriendjes, andere hobby's, school) en kun je vragen of het kind een bepaalde aanpak nodig heeft of anderszins een 'gebruiksaanwijzing' heeft. Zo kun je problemen voorkomen. Daarnaast laat je ouders zien dat je op een serieuze manier met hun kind wilt omgaan. Tenslotte vertrouwen ze hun kind aan jullie toe. De verantwoordelijkheid die je voor hun kind draagt, maakt dat je over de nodige informatie moet beschikken. Ouders zullen het alleen maar op prijs stellen, wanneer je op een zorgvuldige manier met hun informatie omgaat. De tijd die je bij de aanmelding investeert in een beter contact met ouders, zal je op termijn veel opleveren. In de bijlage tref je een voorbeeld aan van een invulformulier, een soort gesprekshandleiding bij de kennismaking met de ouders van een nieuw lid.

Ook als je met de kinderen op kamp gaat, moet je goed geïnformeerd zijn. Over het algemeen is het gebruikelijk de ouders dan een lijstje te laten invullen met onder andere slaap- en eetgewoonten. Bij jongeren kun je vragen stellen over wat ouders wel of niet toestaan als het gaat om gemengd slapen, alcoholgebruik of roken. Bij jongeren moet je je natuurlijk afvragen of je eerst een gesprek aangaat met de ouders of dat je eerst met de jongere zelf kennismaakt. Een Explorer krijgt uiteraard een heel andere vorm van inspraak en verantwoordelijkheid dan een nieuw aangemelde Welp.

wel of niet aannemen

Misschien wel de belangrijkste stap voordat je kinderen aanneemt, is dat je jezelf de vraag stelt wat het team en de groep aankunnen. Hoeveel leiding zit er in je team en hoeveel kinderen kun je dan serieus en goed begeleiden? Hoeveel kinderen met gedragsproblemen zitten er al in je speltak, hoeveel tijd en energie gaat daar in zitten en kun je er nog een kind bij hebben dat extra aandacht vraagt? Hoeveel last je hebt van probleemgedrag, heeft ook te maken met je eigen mogelijkheden als team en groep. Geen enkel kind is gebaat bij een groep waar de begeleiding eigenlijk geen tijd heeft extra aandacht te geven. Wees hierin tegenover de ouders heel eerlijk. Je kunt beter vooraf je twijfels aangegeven en succes boeken, dan achteraf het kind van de groep sturen omdat je het niet aankunt.

Uit het onderzoek onder leidinggevendenden blijkt dat veel mensen korte gesprekken voeren met ouders bij het brengen en halen van de kinderen, bij informatie-avonden en bijvoorbeeld nieuwjaarsrecepties. Als een kind probleemgedrag vertoont, is het nog belangrijker met de ouders te praten. Misschien vertoont het kind dergelijk gedrag alleen in de Scoutinggroep. Dan is het zaak te onderzoeken hoe dit komt en wat er aan te doen is. Wanneer dat niets oplevert, zou je aanmelding bij een andere club kunnen adviseren. Misschien is het echter gedrag waar ook de ouders problemen mee hebben. In dat geval kun je gezamenlijke afspraken over een aanpak maken.

Met ouders in gesprek komen, is soms een moeilijke stap. Als je de ouders al een beetje kent, bijvoorbeeld door een huisbezoek, is het waarschijnlijk wat makkelijker. Je kunt dan beginnen met bij het halen en brengen van een kind wat terloopse opmerkingen te maken. 'Op de groep zie ik ... doet hij dat thuis ook?' Probeer niet aanvallend te klinken en geef geen waardeoordelen.

Als de bij-de-deur-gesprekjes niet genoeg opleveren, zoek dan een andere gelegenheid. Bedenk van tevoren waar, wanneer en waarom je het gesprek aangaat. Zorg dat je op basis van je observatie duidelijk weet op welke objectieve waarnemingen je verhaal gebaseerd is. Zoek een moment zonder kinderen erbij. Bedenk of het gesprek op de groep of bij de ouders thuis plaats gaat vinden. Bedenk wat je wilt bereiken met het gesprek. Geef duidelijk aan wat jou is opgevallen aan het kind. Vraag advies en bepaal samen een aanpak. Uiteraard verloopt zo'n gesprek al veel gemakkelijker wanneer je bij het eerste kennismakingsgesprek al gesproken hebt over verwachtingen en mogelijkheden en over de eigenschappen van het kind.

Soms kunnen gesprekken met ouders heel moeizaam verlopen. De ouders geven geen duidelijke reactie, ze herkennen het probleem niet bij hun kind of ze zijn van mening dat het vanzelf wel weer over zal gaan. Het kan moeilijk zijn je bij het besluit van de ouders neer te leggen. Toch moet je hun beslissing respecteren. Het is hun kind en hun verantwoordelijkheid. Wel moet je verder met het kind en de ouders. In het belang van het kind moet je het contact met de ouders goed houden. Het kan best zijn dat jouw signalen en opmerkingen in het gesprek toch bijdragen aan een verandering in het beeld dat ouders van hun kind hebben. Als de leerkracht op school of de schoolarts later ook iets signaleert en dit met de ouders bespreekt, komt de boodschap vaak minder hard aan omdat het herkenbaar is en zijn veel ouders wel bereid stappen te ondernemen.

anderen benaderen?

Benader buiten de ouders om geen anderen. Scholen en hulpverleningsinstaties mogen:

1. Geen informatie over derden geven;
2. Geen ondersteuning bieden bij individuele kinderen anders dan aan de ouders.

Je zult dus via de vertrouwensrelatie met ouders en kind tot een goede oplossing moeten komen. Vandaar dat het belang van een eerste kennismakingsgesprek en vervolcontacten ook zo enorm groot is. Alleen bij een vermoeden van kindermishandeling of verwaarlozing mag je iets buiten de ouders om doen en derden inschakelen. Bel dan met een vertrouwensarts, die je uitvoerig kan informeren, maar ook, indien nodig, op zorgvuldige wijze de benodigde stappen kan nemen. Het telefoonnummer van het Bureau Vertrouwensartsen in jouw regio vind je in het telefoonboek onder de B. In Bijlage 5 achter in deze module vind je een rijtje met plaatsnamen waar de vertrouwensartsen gevestigd zijn.

12 DE AANPAK VAN PROBLEEMGEDRAG: EEN STAPPENPLAN

‘Sebastiaan valt niet in goede aarde bij de afdeling. Hij weet het altijd beter en de andere Explorers keren zich steeds meer van hem af. Ze hebben hem al een keer voorzitter gemaakt, maar meer om hem op z’n bek te laten gaan. Nou, dat lukte, hij bakte er niets van. De keren dat wij zijn houding met hem hebben doorgesproken, zijn ontelbaar. Elke keer vertoont hij weer hetzelfde gedrag. Extra verantwoordelijkheid, negeren, aanspreken op zijn kwaliteiten, het leidt steeds tot dezelfde arrogante houding, terwijl hij absoluut niets waar kan maken.’

Als je je de methodes eigen maakt, die eerder in deze module beschreven werden, kom je vaak een heel eind. Wie positief omgaat met kinderen, goed weet om te gaan met het stellen van grenzen en regels, de activiteiten laat aansluiten bij het ontwikkelingsniveau van het kind en een goed contact heeft met de ouders, kan veel probleemgedrag voorkomen of in een vroeg stadium bijsturen. Toch kan het gebeuren, dat je zelf alles in het werk gesteld hebt om een kind beter te benaderen, maar zonder resultaat. Geen idee wat je er nu nog mee moet. Het enige wat je nu nog rest, is in het team een keer uitvoerig de situatie van Sebastiaan door te nemen. Een laatste strategie ontwikkelen, voordat je eventueel duidelijk zult moeten maken dat Sebastiaan niet op zijn plek is in de afdeling.

STAPPENPLAN

1. Vaststellen van het probleemgedrag;
2. Vaststellen van het gewenste gedrag;
3. Overleggen en inventariseren van manieren om het gedrag te veranderen (oplossingen);
4. Een of meerdere manieren kiezen en afspraken maken (strategie);
5. Aanpak evalueren.

probleem vaststellen

Een kind vertoont probleemgedrag. Het is dan belangrijk, zoals in hoofdstuk 7 is aangegeven, in eerste instantie het gedrag goed te observeren. Kijk eens systematisch, samen met een andere leidinggevende, naar het gedrag van het kind. Wanneer gaat het fout? Zit daar een patroon in? Let vooral ook op de momenten dat het goed gaat: wanneer voelt het kind zich op zijn gemak, is het geboeid, voelt het zich zeker?

Naast oorzaken bij het kind zelf, kunnen er ook oorzaken in de omgeving en in de groep te vinden zijn. Ga na of het gedrag misschien veroorzaakt wordt door de manier van omgaan met het gedrag. De manier waarop op gedrag gereageerd wordt, is belangrijk. Mensen baseren hun reactie op wat ze zien gebeuren, de indruk die ze hiervan hebben en hun gevoelens daarbij. Het beeld dat je van bepaald gedrag hebt, beïnvloedt je waarneming en reactie. Een kind waarvan het beeld is dat hij/zij agressief is, zal in een situatie waarin van geweld sprake is, eerder de schuld krijgen.

Goed waarnemen wat er gebeurt en je bewust zijn van je eigen beeld en gevoelens kunnen de reactie effectiever maken. Voordat je reageert, is het belangrijk onderscheid te maken tussen wat er werkelijk gebeurt en het beeld dat je er zelf van hebt.

Het is belangrijk te weten of het kind zelf graag op de groep wil zijn. Verder is het mogelijk na te gaan of de grenzen te strak zijn of juist helemaal niet, of de regels wel duidelijk zijn, de activiteiten voor de kinderen uitdagend genoeg zijn, of er te veel van de kinderen gevraagd wordt, er gebrek aan positieve bevestiging is, de thuissituatie niet goed is. Oorzaken zijn vaak moeilijk te achterhalen. Goed waarnemen en signalen oppikken helpen hierbij.

***vaststelling gewenst
gedrag***

Nadat je het ongewenste gedrag hebt vastgesteld, is het belangrijk in je team gezamenlijk te bedenken wat het gewenste gedrag zou moeten zijn, zodat je weet waar je naartoe werkt.

***oplossingen
inventariseren***

De volgende stap is het inventariseren van oplossingen. Soms doe je dat alleen met het kind of de groep en soms samen met de andere leidinggevenden. Het gedrag wordt bespreekbaar gemaakt. Overleggen met het kind of de kinderen geeft ze het gevoel dat ze serieus genomen worden. Ze leren oplossingen verzinnen en dragen mede verantwoordelijkheid voor de uitvoering ervan. Dat hoeft niet alleen door te praten. Ook een associatiespelletje kan tot goede resultaten leiden.

In hoofdstuk 8 hebben we gezien dat je gewenst gedrag kunt bevorderen door er positieve gevolgen aan te verbinden. In deze stap kun je kijken of dit een mogelijke strategie is.

Mogelijke strategieën:

- Hulp geven bij het oplossen van het probleem;
- Hulp geven als ze tegen de grenzen van hun kunnen aanlopen;
- Het ongewenste gedrag verzwakken en positief gedrag benadrukken;
- Over de frustraties en negatieve gevoelens praten. Dit kan opluchtend werken. De negatieve gevoelens verdwijnen en hiermee ook de agressie;
- Leren omgaan met nieuwe situaties.

strategie vaststellen

Je kiest een strategie en maakt afspraken. Dit doe je altijd met het kind, soms met de groep en soms met de andere leidinggevenden. Je kunt bijvoorbeeld afspraken maken over de grenzen die je stelt, over de reactie op het overschrijden van die grenzen, over de opzet van een activiteit (meer aan behoefte tegemoet komen of meer uitlaatkleppen) en versterkers voor gewenst gedrag. Het is verstandig een gesprek te voeren met de ouders van het kind. Soms is het noodzakelijk de ouders te adviseren het kind bij een hulpverlenende instantie aan te melden.

aanpak evalueren

De afspraken worden uitgevoerd. Met de kinderen (wanneer het afspraken voor de hele groep betreft) en andere leidinggevenden wordt besproken hoe het uit-

voeren van de afspraken verloopt. Is de doelstelling gehaald, waarom wel of waarom niet? Na de activiteit en het bereiken van je doel is het goed in het team de situatie uitvoerig te evalueren. Geweldig dat Sebastiaan nu beter in de afdeling zit, maar hoe gaan we hier een volgende keer mee om? Hoe kunnen we sneller reageren zodat het niet uit de hand loopt? Wat vinden we van elkaars aanpak? Het succes dat je met een bepaalde begeleiding behaald hebt, kan ertoe leiden dat je deze aanpak vaker gaat gebruiken.

Als blijkt dat een kind met probleemgedrag zelf niet op de groep wil zijn, zal het erg moeilijk worden het er met een beetje succes bij te houden. Overleg dan met de ouders: zijn er nog alternatieven? Als Scouting het enige lijkt, dan zul je toch eerst Scouting aantrekkelijk voor het kind moeten maken.

Als het kind wel de leuke kanten ziet van Scouting, kun je dat als uitgangspunt hanteren. Het kind zal, als het op Scouting wil blijven, zich aan bepaalde

afspraken en regels moeten houden. Maak die regels in het begin soepel: lage drempels, zodat er veel kans is op succes. Blijf wel duidelijk, 'overtredingen' worden besproken. Soepeler regels voor één kind zijn moeilijk te verkopen aan de andere kinderen. Probeer daarom hiervoor, indien nodig, argumenten te verzinnen (bijvoorbeeld iedereen moet wennen), zonder het betreffende kind meteen te stigmatiseren. Maak bijvoorbeeld een klein boekje waarin de regels op een speelse manier zijn verwoord/geïllustreerd. Dit boekje kan voor alle kinderen wellicht bruikbaar zijn. In het boekje kun je samen bijhouden hoe het gaat. Beloon goed gedrag met een pluim, of een sticker in het boekje. Benadruk bij slecht gedrag dat het jammer is, maar dat je het opnieuw gaat proberen. Geduld is daarbij onmisbaar!

Een andere mogelijkheid is het kind, indien mogelijk, te betrekken bij de voorbereiding van een activiteit. Maak het medeverantwoordelijk voor hoe het gaat. Geef het kind kleine taken die succes verzekeren. Wissel gedachten uit met andere vrijwilligers: misschien brengen zij je op een aanpak die je nog niet hebt uitgeprobeerd.

Als je het kind toch, ondanks alle inspanningen, definitief moet verwijderen uit de groep, zorg er dan als leiding voor dat je duidelijk hebt waarom het niet gelukt is het kind te houden. Dit geeft je houvast voor het volgende kind dat extra aandacht nodig heeft. Zorg ook dat het voor het kind duidelijk is waarom het niet gelukt is.

Samengevat: bij alle problemen wordt een stappenplan doorlopen. Eerst vaststellen wat het concrete probleem en de mogelijke oorzaken zijn. Dan overleggen en afspraken maken: afspraken over de grenzen die je stelt tijdens de activiteiten en over jouw reactie op het overschrijden van die grenzen, over de opzet van een activiteit (meer aan behoefte tegemoet komen of meer uitlaten) en over een gedrag-verander-plan door belonen en/of straffen. Voer daarna de afspraken uit en evalueer het effect. In bijlage 4 vind je een voorbeeldformulier van een stappenplan.

13 AFSLUITING

Beste meneer en mevrouw Peters,

Wij hebben als team van de Gronsa-Scouts een paar maanden terug met u over Peter gesproken. Peter had toen voor de derde keer een ander kind geslagen en wilde absoluut niet naar ons luisteren. Na ons gesprek zijn wij op een andere manier met hem omgegaan. Het heeft inderdaad goed gewerkt dat we Peter wat meer een voortrekkersrol hebben gegeven in zijn ploeg. Het ging net zoals u vertelde over hoe ze dat op school doen. We zien dat Peter de laatste tijd echt de rol van 'oudste Scout' op zich neemt en veel behulpzamer en vriendelijker is voor andere kinderen en ons. We laten hem met regelmaat merken dat we vinden dat het nu leuk gaat en moeten zelfs moeite doen hem om vier uur richting huis te sturen. Ook andere mensen merken op dat Peter de laatste tijd zo veranderd is. We vonden het leuk en belangrijk u dit even te laten weten. We bellen over een tijdje zeker weer een keer voor een volgende afspraak om even bij te praten. Dit ouderbezoek is zo goed bevallen dat we voortaan regelmatig bij alle ouders een bezoekje willen brengen. In elk geval één keer per jaar. Tot dan!

Met vriendelijke groeten,
namens Thijs en Patrick,

Jacob van Keers (teamleider)

invloed van volwassenen

Kinderen vertonen soms gedrag, dat door volwassenen als probleem wordt gezien. Dat zijn dezelfde volwassenen, die zo'n belangrijke invloed hebben op de ontwikkeling van het kind. Door een juiste benadering, het juiste voorbeeld en voldoende aandacht wordt de basis gelegd voor een gedragsverandering. Kinderen moeten groeien en hebben daar sturing bij nodig. Niet alleen de jonge Bever, maar ook de puberende Explorer. Als kaderlid bij Scouting Nederland is het belangrijk dat je je realiseert hoeveel invloed je hebt op je jeugdleden. Niet zo veel als ouders, leraren en beste vriendjes, maar wel genoeg om een kind te helpen sociaal weerbaar en sterk te worden. Als kaderlid ben jij mogelijk het idool, en idolen zijn er om na te bootsen.

CONCLUSIE

Een goed contact met ouders en een oplettende vorm van begeleiden helpen je bij het omgaan met probleemgedrag. Probeer als team gezamenlijke afspraken te maken over de manier waarop je nieuwe leden en hun ouders verwelkomt, de manier waarop je kinderen begeleidt en observeert, wat je doet met signalen van kinderen of gedrag dat je opvalt en op welke manier je daar in je teamvergadering over wilt praten. Wees ook reëel bij het aannemen van nieuwe kinderen. Kun je voldoende aandacht besteden aan kinderen met opvallend gedrag en welke verwachtingen van ouders kun je wel of niet waarmaken? Achteraf tot de conclusie komen dat je te veel kinderen met probleemgedrag in je groep hebt en dat je daarop vastloopt, is zonde. Voor het kind met probleemgedrag, voor andere kinderen, voor de ouders en voor jezelf.

geen hulpverleners

Leidinggevend en bij Scouting zijn geen hulpverleners. Hulp verlenen in de zin van therapie of gezondheidszorg is niet het doel van Scouting. Dat zal het ook nooit worden. Scouting kan wel een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van een kind. Je staat er als leidinggevende niet alleen voor. In eerste instantie werk je samen met ouders, je team, andere leiding in je groep en je groepsbegeleider. Zij kunnen natuurlijk prima als klankbord fungeren, wanneer jij wel eens wilt weten wat je nu met dat ene kind wilt. Daarnaast kun je algemene informatie gebruiken. Zoek eens wat literatuur op in de bibliotheek, ga eens langs bij een GGD-Jeugdgezondheidscentrum of doe mee aan een vervolgt training in je regio.

Ook binnen Scouting zijn er nog wat mogelijkheden. Naast de informatie in deze module, kun je ook tijdens de start- en programmatraining informatie krijgen. Je kan een vervolgt training bij je regio aanvragen (er bestaat een kant-en-klaar pakket voor trainers). Je kunt telefonisch advies en ondersteuning vragen bij een landelijke vrijwilligerspool. Meer over deze laatste ondersteuningsmogelijkheden lees je in bijlage 4. Maar uiteraard hopen we dat we je met alle voorgaande informatie al een heel eind op weg geholpen hebben en dat je na het lezen van deze module al een heleboel nieuwe mogelijkheden ziet. Succes ermee en veel plezier ... voor de kinderen!

BIJLAGE 1 LITERATUURLIJST

Acker, J. (van), **Gedragsproblemen en opvoedingsproblemen**
(Bohn Stafleu van Loghum, Houten 1995).

Bakker, I. en M. Husman, **Positief omgaan met kinderen, praktijkboek voor ouders en ander opvoeders**
Dekker & Van der Vegt, Nijmegen 1995).

Blokland, G., **Over opvoeden gesproken. Methodiekboek pedagogisch adviseren**
(NIZW, Utrecht 1996).

Bogt, T. (ter), **Andere wereld. Jongeren en vrije tijd**
(Giordano Bruno, Amersfoort 1990).

Dam, C. en M. Martens (ed.), **Kind wat weet jij daar nou van? Kinderen en kinderwerk**
(NIZW, Utrecht 1994).

Duuren, M.E. (van), **Werken in teamverband** [Leren in kindercentra 11]
(Nijgh & Van Ditmar, Rijswijk 1992).

Hajer, F. en J. Nieboer, **De Hoogdroomboom**
(Stade, Utrecht 1995).

Hazeleger E. en W. Soepboer (ed.), **Signalen van kinderen** (1996).

Heinsius, J., Op club. **Omgaan met kinderen in het kinderwerk**
(NIZW, Utrecht).

Heinsius, J. en A. Berenschot, **Werken met kinderen. Begeleiding van vrijwilligers in het kinderwerk**
(NIZW, Utrecht 1995).

Oudhof, J. en J. Goffin, '**Wie als een dubbeltje geboren is, kan een kwartje worden. Beschermende factoren in de ontwikkeling van kinderen**' in:
Jeugd en Samenleving 6 (1994) 323-339.

Rijnen, J., Sterk Kinderwerk. **Probleemgericht werken op maat**
(NIZW, Utrecht 1995).

Schepens, A.A.J.J., **Het begeleiden van kinderen met opvallend gedrag**
[Leren in kindercentra 9]
(Nijgh & Van Ditmar, Rijswijk 1992).

Spijkers, M., '**Buitenbeentjes zijn krenten in de pap**',
BSJ bulletin (nr. 2 1994).

Steerman, P. en H. Pelzer (ed.), **Sociale cognities en sociale competentie bij kinderen en jeugdigen**

(Garant, Leuven-Apeldoorn 1994).

Stichting Jeugdinformatie Nederland, **Pesten hoort er niet bij! Informatie en advies voor ouders van kinderen van 8 tot 15 jaar**

(Stichting Jeugdinformatie Nederland, Utrecht 1995).

Swets-Gronert, F., **'Kinderwerk als bescherming'**, Tijdschrift voor jeugdhulpverlening en jeugdwerk

(nr. 7/8 1994) 13-22.

Timmers-Huigens, D., **Opvoeden praktisch bekeken**

(Van Loghum Slaterus, Deventer 1989).

Van den Broek, **Misverstanden over pesten in KIDO 1996**

(1996).

BIJLAGE 2 KENMERKEN VAN PROBLEEMGEDRAG

STRUCTURELE GEGEVENS:

- Te hoog IQ;
- Te laag IQ;
- Een handicap.

SOCIALE PROBLEMEN

1. Relatie ten opzichte van andere groepsleden:

- Kan niet goed opschieten met andere kinderen;
- Wordt veel geplaagd/gepest;
- Andere kinderen mogen hem/haar niet (is impopulair);
- Is te dik;
- Onhandig, slechte coördinatie;
- Speelt het liefst met jongere kinderen;
- Kan niet goed samenwerken met andere kinderen;
- Houdt geen rekening met andere kinderen.

2. Relatie ten opzichte van de leiding:

- Klampt zich aan de leiding vast, is te afhankelijk;
- Heeft een grote mond tegen de leiding;
- Wil niet luisteren naar de leiding;
- Is de leiding ongehoorzaam.

PERSOONSKENMERKEN

1. Zelfcontrole:

- Is impulsief;
- Houdt weinig rekening met andere kinderen;
- Houdt zich niet aan de regels.

2. Zelfbeeld:

- Heeft weinig zelfvertrouwen;
- Overschat zichzelf;
- Is niet tevreden over zichzelf;
- Heeft het gevoel altijd de sigaar te zijn;
- Heeft het gevoel waardeloos te zijn;
- Heeft het gevoel dat niemand van hem houdt.

3. Zelfbepaling:

- Heeft vaak last van schuldgevoel;
- Voelt zich nooit verantwoordelijk als dingen verkeerd gaan;
- Heeft niet het gevoel invloed op situaties te kunnen uitoefenen;
- Heeft faalangst;
- Geeft in moeilijke situaties gauw de moed op.

4. Zelfhandhaving:

- Voelt zich na 'fout' gedrag niet schuldig;
- Slaat er bij problemen meteen op los in plaats van ze uit te praten;
- Zoekt bij problemen troost bij de leiding;

- Trekt zich bij conflicten terug;
- Kan zich moeilijk in anderen inleven.

GEËXTERNALISEERD GEDRAG:

- Liegt en bedriegt;
- Speelt het liefst met oudere kinderen;
- Houdt van fikkie steken;
- Steelt;
- Vloekt, gebruikt schuttingtaal;
- Spijbelt van school;
- Gebruikt drugs/alcohol;
- Vernielt;
- Gedraagt zich agressief;
- Spreekt veel tegen of maakt veel ruzie;
- Opscheppen, stoer doen;
- Wreed, pesterig of gemeen voor anderen;
- Eist veel aandacht op;
- Vernielt eigen spullen;
- Vernielt spullen van anderen;
- Is ongehoorzaam;
- Snel jaloers;
- Vecht veel;
- Valt anderen aan of valt anderen lastig;
- Schreeuwt of gilt veel;
- Speelt de clown, doet raar of gek om de aandacht te krijgen;
- Koppig, stuurs of prikkelbaar;
- Verandert plotseling van stemming;
- Praat te veel;
- Plaagt te veel;
- Driftbuien, snel driftig;
- Bedriegt anderen;
- Is erg luidruchtig.

GEÏNTERNALISEERD GEDRAG:

- Is liever alleen dan met anderen;
- Gesloten, anderen weten niet goed wat er in hem/haar omgaat;
- Verlegen, schuchter;
- Kijkt met een lege/wezenloze blik;
- Mikt, pruilt;
- Traag, langzaam, te weinig energie;
- Ongelukkig, verdrietig, gedeprimeerd;
- Teruggetrokken, komt niet in contact met anderen;
- Klaagt over zich eenzaam of in de steek gelaten voelen;
- Huilt veel;
- Is bang dat hij iets ondeugends of slechts zou kunnen doen of denken;
- Vindt dat hij perfect moet zijn;
- Klaagt erover dat hij het gevoel heeft dat niemand van hem houdt;

- Heeft het gevoel dat anderen het op hem gemunt hebben;
- Voelt zich waardeloos of minderwaardig;
- Zenuwachtig of gespannen;
- Is te angstig of te bang;
- Te veel last van schuldgevoel;
- Schaamt of geneert zich snel;
- Achterdochtig;
- Ongelukkig, verdrietig, depressief;
- Maakt zich zorgen.

ONTWIKKELINGSACHTERSTANDEN:

- Gedraagt zich te jong voor zijn/haar leeftijd;
- Heeft spraak/taalproblemen;
- Begrijpt dingen minder snel dan anderen;
- Plast nog in bed.

GEZONDHEIDSPROBLEMEN:

- Eet slecht;
- Last van duizeligheid;
- Oververmoeid;
- Pijnen;
- Hoofdpijn;
- Misselijkheid;
- Moeilijkheden met zien;
- Huiduitslag of andere huidaandoeningen;
- Maagpijn, buikpijn of -krampen;
- Overgeven.

PSYCHIATRISCHE PROBLEMEN:

- Is autistisch;
- Heeft neurosen;
- Heeft psychosen;
- Heeft fobieën;
- Heeft last van achtervolgingswaan.

OVERIGE PROBLEMEN (THUIS- OF SCHOOLSITUATIE)

Bij problemen van deze aard zijn geen specifieke kenmerken te noemen. In elke situatie waarin emotionele veranderingen plaatsvinden voor een kind, kan een combinatie van eerder genoemde kenmerken zich voordoen.

BIJLAGE 3 VOORBEELD INVULFORMULIER VOOR NIEUWE LEDEN

Dit formulier is te gebruiken tijdens de kennismaking met ouders of Explorers).

AANMELDINGSFORMULIER

Naam: _____

Voornaam: _____

Adres: _____

Postcode: _____ Woonplaats: _____

Telefoon: _____

Geboortedatum: _____

Nationaliteit: _____

Godsdienst: _____

School: _____

Groep/Klas: _____

Zwemdiploma's: _____

Beroep vader: _____

Beroep moeder: _____

Scoutingverleden ouders: _____

Huisarts: _____

Telefoon: _____

Ziektekostenverzekering: _____

Op welke wijze bekend geraakt met Scouting als vrijetijdsbesteding: _____

Op welke wijze in contact gekomen met onze groep:

Verwachtingen over de groep:

Tips voor begeleiding van het kind:

Overige bijzonderheden:

BIJLAGE 4 VOORBEELD STAPPENPLAN-FORMULIER

Dit formulier is te gebruiken om in het team gedrag te benoemen en te zoeken naar een goede benadering.

WAT IS HET PROBLEEM?

Beschrijf zo concreet mogelijk wat voor gedrag je ziet, wanneer het voorkomt, of het alleen op bepaalde momenten of in combinatie met andere kinderen voorkomt, en vergelijk het met momenten dat het juist heel goed gaat; wat is er dan anders?

WAT IS DE OPLOSSING?

Beschrijf samen wat je een verbetering zou vinden. Wanneer is het gedrag niet meer problematisch?

Wij vinden dat het beter gaat met _____ als:

Beschrijf vervolgens mogelijkheden om het gedrag te veranderen. Zet links de dingen die je bij het observeren hebt gevonden (situatie, moment, combinatie met andere kinderen enzovoort) en rechts de mogelijkheden om in die situaties veranderingen te stimuleren.

Situatie/gedrag

Als Jan naast Gijs staat bij het openen komt er ruzie

Oplossing

Jan niet meer naast Gijs zetten

STRATEGIE BEPALEN

Eén of meer manieren van aanpak kiezen en in het team afspraken maken over het uitvoeren daarvan. Denk aan een taakverdeling, eventueel het bespreken van de afspraken met het betreffende kind, het contact met de ouders en het bedenken wanneer je graag verbeteringen zou zien.

EVALUEREN

Spreek een datum af om jullie aanpak te evalueren. Heeft jullie strategie verbeteringen opgeleverd (vergelijk het resultaat met wat jullie graag wilden bereiken), wat ging goed, wat ging minder goed, was het lastig zo te werken enzovoort.

Wij evalueren op _____ (datum) en gebruiken als uitgangspunt 'Wij vinden dat het beter gaat met _____ als _____'

BIJLAGE 5 OVERIGE ONDERSTEUNING

BINNEN SCOUTING NEDERLAND:

- Tijdens de **start- en programmatraining** kan aandacht worden besteed aan het omgaan met probleemgedrag. Het gaat dan bijvoorbeeld om oudercontacten, observeren en je eigen houding. Trainingsteams hebben hiervoor een aantal hulpmiddelen. Bij opgave voor de training kun je aangeven hier interesse voor te hebben. Wanneer meerdere deelnemers dit aangeven, kan het in het programma worden opgenomen;
- Er bestaat een **vervolgtraining Omgaan met Probleemgedrag**. Vraag deze aan bij je regio of schrijf je in als deze in jouw regio gegeven wordt. De vervolgtraining bestaat uit een aantal oefeningen en een spel. Hiermee kun je je eigen beeld en houding betreffende probleemgedrag bepalen en krijg je suggesties aangereikt;
- Een aantal mensen die bekend zijn met Scouting en deskundig zijn op het gebied van jeugd- en jongerenwerk, vormen samen de **Consulentenpool**. Als je als team advies, tips of ondersteuning nodig hebt met betrekking tot het omgaan met probleemgedrag, kunnen zij je verder helpen. Zij hebben hiervoor kennis en een aantal hulpmiddelen ter beschikking. Wanneer je hier behoefte aan hebt (en de tips in deze module al geprobeerd hebt), kun je contact opnemen met het Infocentrum van Scouting Nederland (033-4960911). Een lid van de Consulentenpool neemt dan contact met je op om verdere afspraken met je te maken;
- Binnenkort verschijnt er een **Spel- en Suggestieboekje**, waarin je spel- en werkideeën krijgt aangereikt. Soms is probleemgedrag te verminderen door de sfeer in de groep te veranderen en alle kinderen samen te betrekken bij het maken van afspraken en regels. Wanneer in de groep een prettige, veilige situatie bestaat, kan dat een positieve invloed hebben op het gedrag van die paar kinderen met 'probleemgedrag'. De verschijning van het boekje zal in de Scoutingbladen worden aangekondigd;
- Vanuit het Landelijk Bureau worden **contacten** onderhouden met koepelorganisaties van hulpverlenende instellingen. Op deze manier willen we hulpverleners een goed (maar ook reëel) beeld geven van Scouting en ze informeren over het spelaanbod en de (on)mogelijkheden voor kinderen met opvallend gedrag;

BUITEN SCOUTING NEDERLAND:

(Niet bij alle organisaties tref je telefoonnummers aan. Deze kunnen nogal eens veranderen. Wel geven we aan waar je ze in het telefoonboek kan vinden)

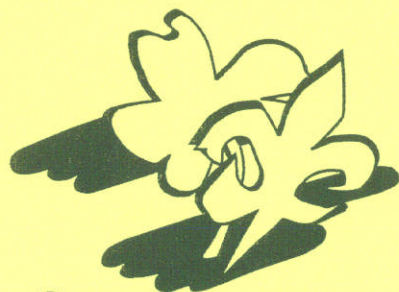
- Met vragen en problemen kun je altijd terecht bij de **Opvoedtelefoon**. Het telefoonnummer is 0900-8212205 (f 0,40 per minuut);
- In de grotere plaatsen bestaan **GGD-gezondheidscentra**. Hier kun je terecht voor algemene vragen over jeugdzorg en medische informatie. Per

plaats is de service- en dienstverlening anders (telefonisch advies, folderrek of complete informatiebalie). De GGD vind je in het telefoonboek onder de G. Zo niet, informeer dan naar de dichtstbijzijnde bij de Landelijk Vereniging voor GGD's (030) 252 30 04;

- De **Adviesbureaus voor Jongeren en Ouders** kunnen algemene informatie bieden over de ontwikkeling, hulpverlening en faciliteiten voor jeugd en jongeren. In het telefoonboek staan ze onder de A en AJO;
- Bij de **Stichting Jeuginformatie Nederland** (030) 239 44 33 kun je terecht met algemene vragen over opvoeden;
- De **RIAGG's** mogen uiteraard geen informatie geven over individuele kinderen. Wel kunnen ze je algemeen informeren en soms met lespakketten ondersteunen bij vragen over probleemgedrag. Het RIAGG vind je in het telefoonboek onder de R van regionaal;
- **Provinciale centra voor spel- en opvoedingsvoorlichting** hebben spel- en informatiemateriaal over de begeleiding van kinderen. Zij hebben ook het nodige thema-materiaal waarmee je in de groep kunt werken. De S en O vind je in Assen, Almere, Leeuwarden, Velp, Groningen, Roermond, Eindhoven, Alkmaar, Amstelveen, Amsterdam, Den Helder, Hilversum, Purmerend, Almelo, Utrecht, Middelburg en Gouda. In het telefoonboek onder de S (spel en ...) of de P van provinciaal;
- **Vertrouwensartsen inzake kindermishandeling** kun je bellen wanneer er een vermoeden van kindermishandeling bestaat. Informeer in elk geval naar de werkwijze. De vertrouwensartsen zitten in Alkmaar, Amsterdam, Arnhem, Breda, Den Haag, Eindhoven, Groningen, Leeuwarden, Maastricht, Rotterdam, Utrecht, Venlo en Zwolle en staan in het telefoonboek onder de B (Bureau Vertrouwensartsen).

De modulesreeks **Sterk in Scouting** is een nieuw ondersteuningsmiddel voor de **Direct Leidinggevenden** van **Scouting Nederland**. Deze reeks is bedoeld om kaderleden te ondersteunen bij hun werk met de kinderen in de groep. De informatie biedt je concrete kennis en praktische informatie om je functie bij Scouting goed en met veel plezier uit te kunnen oefenen. **Omgaan met Probleemgedrag** is de eerste module en zal nog worden uitgebreid met een praktisch spel- en werkboek. In deze reeks zijn tot nu toe uitgebracht:

1. **OMGAAN MET PROBLEEMGEDRAG**
2. **MULTICULTUREEL SCOUTEN**
3. **OUDERS IN JE GROEP**

Scouting

• Landelijk servicecentrum Scouting Nederland • Larikslaan 5
• 3833 AM Leusden • Telefoon (033) 496 09 11